

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra práva

Bakalářská práce

Příprava mladých lidí z ústavní výchovy na budoucí
život

Vypracovala: Lucie Rollová

Vedoucí práce: PhDr. Danuše Nichtburgerová

České Budějovice 2017

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Fakulta ekonomická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie ROLLOVÁ**
Osobní číslo: **E14480**
Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Řízení a ekonomika podniku**
Název tématu: **Příprava mladých lidí z ústavní výchovy na budoucí život**
Zadávající katedra: **Katedra práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Porovnání ústavní péče v teoretické a praktické rovině, pokud jde o úspěšnost mladých lidí z této péče uspět na pracovním trhu.

Metodický postup:

Autorka se v problematice zorientuje teoreticky a poté provede kvalitativně kvantitativní výzkum zvolené problematiky. Empirická data bude sbírat prostřednictvím metod pozorování, dotazníkové šetření, studium dokumentace, řízený rozhovor atd. V závěru práce stanoví vhodná doporučení, která se budou týkat konkrétních zařízení sociální péče. Přílohou práce budou kazuistiky.

Rámcová osnova:

1. Úvod. 2. Literární rešerše. 3. Cíl, hypotézy a metodika práce. 4. Praktická část. 5. Zhodnocení. 6. Závěr. 7. Summary. 8. Seznam literatury. 9. Přílohy.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**

Rozsah pracovní zprávy: **40-50 stran**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

1. Gudbrandsson, B. (2006). *Rights of children at risk and in care*. Council of Europe: Council of Europe Publishing.
2. Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství (4. vyd.)*. Praha: Karolinum.
3. Matějček, Z., Bubleová, V., & Kovařík, J. (1997). *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha.
4. Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče (2. vyd.)*. Praha: Vyd. Slon.
5. Matoušek, O, Kodymová, P., & Kolářková, J. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
6. Matoušek, O., & Kroftová, A. (2003). *Mládež a delikvence(2. vyd.)*. Praha: Portál.

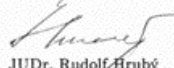
Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Danuše Nichtburgerová**
Katedra práva

Datum zadání bakalářské práce: **15. ledna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **14. dubna 2017**

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
STUPENSKÁ 13 602 00
370 01 ČESKÉ BUDĚJOVY

JUDr. Rudolf Hrubý
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 21. března 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce paní PhDr. Danuši Nichtburgerové za odborné vedení a Mgr. Kristýně Jůzové Kotalové za odborné asistování při zpracování této bakalářské práce. Poděkování dále patří zkoumaným cílovým skupinám za poskytnutí informací a především za otevřené rozhovory bývalým klientům dětského domova Radení. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za podporu a důvěru po celou dobu studia.

Obsah

1	ÚVOD	3
2	LITERÁRNÍ REŠERŠE	5
2.1	Systémová a legislativní úprava ústavní péče a dalších forem náhradní péče	5
2.1.1	Základní ustanovení sociálně-právní ochrany dětí	5
2.1.2	Formy náhradní péče	6
2.2	Ústavní výchova	7
2.2.1	Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy	8
2.2.2	Dětský domov	9
2.2.3	Funkce ústavů	9
2.2.4	Změny ústavní výchovy	10
2.2.5	Neprospěch ústavní péče	11
2.2.6	Přehled ústavů v České republice	12
2.3	Potřeby dětí	13
2.4	Sociální služby	14
2.4.1	Domy na půli cesty	15
2.4.2	Sociální pracovník	15
2.5	Odchod z dětského domova a problémy s ním spojené	16
2.5.1	Trh práce	18
2.5.2	Nezaměstnanost	19
2.6	Uplatnění na trhu práce	21
2.6.1	Postavení mladých lidí na trhu práce	22
2.6.2	Cílové skupiny	22
2.7	Politika zaměstnanosti	23
2.7.1	Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti	23
2.8	Zaměstnanecký status	24
3	CÍL A METODIKA PRÁCE	25
3.1	Cíl a obsah práce	25
3.2	Kvalitativní výzkum	25
3.3	Stanovení hypotézy	25
3.4	Metodika práce	26
3.5	Polostrukturovaný rozhovor	26
3.5.1	Členění rozhovoru pro klienty dětského domova	27

4	VLASTNÍ PRÁCE	28
4.1	Cílová skupina výzkumu	28
4.1.1	Dětský domov Radenín.....	29
4.2	Výsledky vlastního šetření	30
4.3	Metodologie zpracování získaných dat	30
5	VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ	32
5.1	Diskuse	32
5.1.1	Hlavní hypotéza.....	32
5.1.2	Vedlejší hypotéza	42
5.2	Shrnutí výsledků	45
5.3	Vhodná doporučení týkající se konkrétního zařízení	47
6	ZÁVĚR	49
7	SUMMARY	51
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHY

1 Úvod

Ústavní výchova je jedním ze společensky citlivých témat. Na institucionální péči existuje mnoho různých pohledů a nejednotných názorů. V důsledku změn a negativ, které z rozpadu tradičních rodin plynou, je nutné zabývat se pojmem ústavní výchovy a jejím vlivem na budoucí život dětí.

Děti tuto intervenci potřebují a my jako vyspělá společnost jim ji musíme nabídnout, neboť úroveň vyspělosti společnosti je rovna péči, kterou věnuje svým slabším a tím spíše dětem. Česká republika je kritizována za velké množství dětí v ústavech, je tedy velice žádoucí, aby se jejich počty redukovaly. V tomto kontextu vznikala i tato bakalářská práce a bude se zabírat zejména faktorem připravenosti mladých lidí z ústavní výchovy na samostatný život a přístupem dětí z dětského domova k pracovním příležitostem. Ústavní výchova byla a je často posuzována jako negativní řešení životní situace dětí. Z úhlu pohledu zaměřující se na ekonomickou stránku věci pobyt dítěte v dětském domově stojí stát dvakrát více než co život v pěstounské rodině. Roční náklady na jedno dítě v ústavní výchově jsou téměř čtyři sta tisíc korun.

Listina základních práv a svobod nám říká, že každý člověk má právo na důstojný život. V naší societě se vyskytuje několik jevů, které tuto myšlenku v praxi popírají. Lze tvrdit, že základním jevem, který vylučuje tuto myšlenku, je existence nezaměstnanosti. Nalézt dobré zaměstnání je leckdy problém i pro člověka, který vyrostl v prostředí úplné rodiny, a dostalo se mu formování všech hodnot, které dospívající dítě potřebuje. Proto, jakožto mladý člověk z ústavní výchovy, jehož psychické potřeby byly narušeny už od samého počátku, má předpoklad k budoucímu selhání na trhu práce. Nezaměstnanost přitom vytváří pro společnost i pro vládu vážné problémy, a to především problémy finančního charakteru. Na osoby bez příjmu ze zaměstnání jsou vynakládány finanční prostředky na nezbytnou podporu těchto osob.

Zaměstnání hraje podstatnou úlohu v životě člověka. Důkazem je i fakt, že při představování sebe samého řadíme zaměstnání mezi prvních pět informací, které o sobě řekneme. Práce uspokojuje nejenom naše existenční potřeby, ale i potřebu seberealizace, jistoty, bezpečí a působí pozitivně na psychiku jedince. Je proto základní podmínkou, která musí být naplněna, aby nám bylo umožněno žít důstojný život.

Bakalářská práce se proto zaměřuje na připravenost těchto lidí na vstup do samostatného života a trh práce, protože při nedostatku pozornosti k této problematice to má nega-

tivní dopad na státní rozpočet i samotnou společnost. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu dojde ke zhodnocení, zda byla jejich příprava dostatečná a v závěru práce budou stanovena vhodná doporučení týkající se konkrétního zařízení.

2 Literární rešerše

2.1 Systémová a legislativní úprava ústavní péče a dalších forem náhradní péče

Náhradní péče v České republice je dělena do dvou základních skupin: náhradní rodinná a náhradní ústavní péče. Zákonná úprava péče o ohrožené děti, včetně dětí žijících mimo vlastní rodinu, je ukotvena několika předpisy: zákon č. 89/2012Sb., občanský zákoník (dříve v samostatné úpravě zákona o rodině) a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Úprava týkající se ústavní péče je dále rozvedena speciálním zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Obecným ustanovením náhradní péče je její podřazenost zásadě péče o dítě ve vlastní rodině. Právo dítěte vyrůstat ve vlastní rodině je upraveno Úmluvou o právech dítěte. Ta stanovují základní východiska řešení situace, kdy dítě ve vlastní rodině nemůže setrvat. Každé dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě těchto zákonů (Vyskočil, 2014).

Právní předpisy v České republice postupně zdůrazňují význam rodinného prostředí pro vývoj dítěte, například aktuálně probíhající transformací systému péče o ohrožené děti a rodiny, nicméně legislativní úpravu doposud tomto směru nelze považovat za dostatečně jednoznačnou a provázanou (Jůzová Kotalová, 2016).

2.1.1 Základní ustanovení sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je soubor opatření, jejichž prostřednictvím mohou přesně vymezené subjekty (orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD)) působit směrem k ochraně práv dětí, ochraně jejich života a zdravého vývoje. Zákonem jsou upraveny základní zásady sociálně-právní ochrany dětí (např. respekt k rodičovské odpovědnosti a právu rodičů na výchovu svých dětí, právo dítěte vyrůstat ve vlastní rodině, přiměřenost opatření přijímaných ve prospěch dítěte, apod.) a je vymezen okruh dětí, resp. situací, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje. Z toho vyplývá, že přestože jsou OSPOD nadány velkými pravomocemi, např. mohou provádět šetření v domácnosti, zjišťovat si informace o dítěti a rodičích, nařídít rodičům využití odborné pomoci, ukládat rodičům nebo dítěti výchovná opatření atp., podléhá jejich činnost omezením vyplývajícím ze zákona.

Sociálně-právní ochrana dětí se tak zaměřuje především na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají tyto práva nebo na děti vedoucí nemravný život, opakovaně utíkající od rodičů nebo jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo na kterých je spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu a jejich lidskou důstojnost (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

V situaci ohrožující dítě je OSPOD povinen podniknout nezbytná opatření. Orgán provede tzv. strukturované vyhodnocení situace dítěte a rodiny a na jeho základě stanoví ve spolupráci s dítětem a jeho rodinou individuální plán ochrany dítěte. V případech, kdy je to nezbytné, je dítě rozhodnutím soudu umístěno do ústavní péče nebo jiné formy náhradní péče. V minulosti často docházelo k tomu, že práce s rodinou odebráním dítěte skončila – rodiče ztratili motivaci k dalšímu rozvoji vztahu s dítětem, na druhou stranu ze strany OSPOD nebyla zajištěna intenzivní podpora pro to, aby se dítě do rodiny co nejrychleji vrátilo – všechny strany na situaci rodiny jakoby rezignovaly. Nyní je povinen obecní úřad obce s rozšířenou působností po umístění dítěte do náhradní péče poskytnout rodiči pomoc. Tato pomoc spočívá zejména v uspořádání rodinných poměrů, které by umožnily návrat dítěte do rodiny (Jůzová Kotalová, 2016).

2.1.2 Formy náhradní péče

Umístění dítěte do náhradní péče musí předcházet využití jiných podpůrných nebo intervenčních opatření k nápravě nepříznivé situace dítěte. To je například poskytnutí poradenství, zprostředkování odborné poradenské pomoci, napomenutí dítěte či rodičů nebo uložení omezení proti působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte. A to zejména zákaz určitých činností nebo návštěv určitých míst.

Do náhradní péče se umísťuje dítě, jež z nějakého důvodu nemůže být vychováváno ve vlastní rodině. Formy náhradní péče upravuje zákon o rodině a mohou být následující:

- 1) Adopce (osvojení)
- 2) Pěstounství
- 3) Poručenství
- 4) Opatrovnictví
- 5) Ústavní péče

Náhradní rodinná péče, resp. umístění dítěte v širší rodině, musí podle zákona (Občanský zákoník, 2012) předcházet umístění dítěte do ústavu. V případě, že je dítě umístěno do adopce, z právního hlediska je jeho situace téměř obdobná, jako by se jednalo o vlastní rodinu dítěte. V případě umístění dítěte do pěstounské péče zůstávají zachována rodičovská práva biologických rodičů dítěte, dítě by s nimi mělo být v kontaktu a měla by být vyvíjena aktivita směrem k jeho návratu do vlastní rodiny. Výkon pěstounské péče je mimo to dotován dávkami státní sociální podpory a je též státem kontrolován. Významným institutem je pěstounská péče na přechodnou dobu. Účelem této formy péče je zajištění péče o dítě v rodinném prostředí (speciálně vyškolenými pěstouny) tak, aby dítě nebylo umístěno do ústavu. Jedná se nejčastěji o situace, kdy je potřeba zajistit dítěti péči na přechodnou dobu (např. onemocnění rodiče samoživitele, akutní rodinná krize) nebo zajištění péče bezprostředně po odejmutí dítěte z péče rodičů, dokud není rozhodnuto o dlouhodobém řešení. Pěstounská péče na přechodnou dobu je omezena na 12 měsíců, kdy se předpokládá návrat dítěte do rodiny nebo jeho umístění do trvalé náhradní péče (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

2.2 Ústavní výchova

Po rozhodnutí soudu obecní úřad obce s rozšířenou působností sjedná dobu a místo přijetí dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Buď požádá rodiče, nebo jinou osobu odpovědnou za výchovu dítěte, aby dítě předali určitému zařízení ve stanoveném termínu, nebo může s jejich souhlasem zabezpečit předání sám obecní úřad. Pokud to rodiče či odpovědná osoba neudělá, pak obecní úřad podává soudu návrh na výkon rozhodnutí.

Paragraf 29 zákona o sociálně-právní ochraně dětí přesně upravuje povinnosti sociální pracovníce po umístění dítěte do ústavní péče a povinnosti ústavního zařízení. Nejméně jednou za tři měsíce musí navštívit jak dítě, tak jeho rodiče. Pracovnice je oprávněna hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, a to zejména bez zaměstnanců zařízení, aby se případně nebáli hovořit o problémech, které tam mají. Ústav je povinen umožnit pracovníci styk s dítětem, poskytnou jí potřebné dokumenty nebo zprávy týkající se dítěte nebo jeho rodičů. Zjistí-li sociální pracovníce, že ústavní zařízení porušuje práva dítěte, je povinna to neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, zřizovatelům ústavu a soudu, který tuto výchovu nařídil. Je velmi důležité, aby s dětmi „sociálka“ pracovala a zajímala se o jejich život v ústavu a aby návštěvy nebyly pouze formálního charakteru (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

Hlavním účelem návštěv dítěte by mělo být ověření, zda ústavní výchova naplňuje svůj účel, tj. naplňuje potřeby dítěte, které v původním prostředí naplněny nebyly. Návštěvy v rodině by měly vést k urychlené nápravě rodinné situace (poskytnutí poradenství a podpory rodičům) tak, aby se tam mohlo dítě co nejdříve navrátit. Zároveň je třeba podporovat vzájemný kontakt a zachování vztahů mezi rodiči a dětmi (Jůzová Kotalová, 2016)

2.2.1 Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

„Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. Zařízení poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče“ (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002).

Zařízeními se rozumí:

- 1) Diagnostický ústav
- 2) Dětský domov
- 3) Dětský domov se školou
- 4) Výchovný ústav

V zařízeních je poskytována péče, kterou dětem nemohou poskytnout jejich rodiče. Děti mají nárok na plné přímé zaopatření. Znamená to, že zařízení mu poskytuje stravu, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhradu nutných nákladů na vzdělávání, úhradu nákladů na zdravotní služby a léky, kapesné a osobní dary a úhradu nákladů na dopravu do školy. Dále jim mohou být hrazeny například výdaje na potřeby rekreace a volného času či kulturní činnost. Po dosažení zletilosti lze u dětí, které se stále připravují na budoucí povolání, podepsat smlouvu o dobrovolném pobytu v zařízení. Ta může nejdéle trvat do jeho 26 let. Ředitel je povinen dítě o této možnosti informovat. V praxi potom záleží hlavně na možnostech a strategii zařízení, kde se dítě nachází, např. na

prostředcích z rozpočtu, které lze využít na zájmovou činnost dítěte nebo na kapacitě zařízení umožňující částečně samostatný život dítěte staršího 18 let, připravujícího se na budoucí povolání.

Do těchto zařízení jsou umisťovány i děti s postižením, kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, a to pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá jejich umístění do zařízení sociálních služeb nebo do specializovaného zdravotnického zařízení (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002).

2.2.2 Dětský domov

Účelem dětského domova je starat se o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti navštěvují stejné školy, jako děti vyrůstající ve své rodině. Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina tvořena nejméně 6 a nejvíce 8 dětmi. Rodinná skupina by se měla skládat z dětí různého věku a různého pohlaví. Sourozenci se zařazují do stejné skupiny. Samozřejmě mohou být i výjimky, kde budou sourozenci v různých rodinných skupinách a to zejména z výchovného hlediska (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002).

2.2.3 Funkce ústavů

„Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je spjat s třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušeností rodiny, zkušeností obce a zkušeností vyhoštění, vyobcování“ (Matoušek, 1999). Ústav je vždycky pokusem o umělý domov, asyl. Ústav má být jistotou pro dítě a to i v případech, kdy byl vybudován proto, aby chránil společnost, nikoliv lidi, kteří v něm přebývají. Aby mohlo dítě v klidu vyrůst, potřebuje k tomu uzavřené, ale hlavně stálé prostředí, které ho chrání před nepříznivými okolními vlivy, dům nebo byt. Dítě ještě nedisponuje dovednostmi, jež by mu umožnily obstát v prostředí velkého světa. Daří se mu v omezeném prostředí, kde se o něj stará jen několik pečujících osob. Mezi dítětem a personálem existuje hranice, jejíž obdobou je mezigenerační hranice rodinná. Následek výchovy dítěte v nestabilním prostředí je citová deprivace.

Funkce podpora a péče je v popředí v zařízeních poskytujících náhradu za nefunkční nebo chybějící rodinu (dětské domovy, utečenecké tábory, kojenecké ústavy, zařízení pro hendikepované lidi, atd.). Ve všech takových zařízeních je poskytována péče a zázemí, bez nichž by se člověk neobešel. Kdyby tyto ústavy neexistovaly, kvalita jejich života by byla nízká a v některých případech by nebyli schopni přežít

Dále se předpokládá funkce léčby, výchovy a resocializace, že se osobě dostane pomoc a on tak ústav opustí v jiném a lepším stavu než do něj vstoupil. Pokud se však s dítětem a jeho rodinou po dobu v ústavu nepracuje, dítě pak často ústav opouští v horším stavu než před jeho příchodem (Matoušek, 1999).

Povaha ústavní péče usnadňuje zneužívání a znesnadňuje kontrolu. Ať už jsou klienty ústavu děti, mladiství nebo hendikepovaní, personál má vždy převahu v moci a je vždycky v pokušení ji zneužít a případná stížnost klienta může být otočena proti němu. *„Přes tato rizika ústavní péče nesdílíme představu, že všechny formy ústavní výchovy a péče je přežitkem. Pro některé lidi jsou jedinou možností umožňující důstojnou existenci. Uvažování, které v humanitárních disciplínách nyní převládá, zdůrazňuje, že přiměřená péče by měla být šita klientovi na míru, proto je k ústavní péči skeptické, někde až příliš. Není tomu dlouho, co byly v Itálii šmahem zrušeny tradiční psychiatrické ústavy. Při absenci alternativních zařízení nebylo těžké předpovědět následek: z duševně nemocných se stali bezdomovci a klienti sociálních služeb, jež však na tento typ klientely nebyly připraveny. Neuvážené rušení ústavů, prováděné pod praporem deinstitucionalizační doktríny, není dobré ani pro klienty, ani neřeší společenskou potřebu. Je nutné počítat s tím, že moderní společnost je stále méně ochotna pečovat o své hendikepované členy a moderní společnost je stále náročnější, pokud jde o vzdělání, pracovní výkon a sociální chování. Lidí, kteří jsou v nějakém ohledu nedostačiví, proto přibývá a ubývá tradičních zdrojů společenské opory. Ústavy by neměly šmahem zanikat; i na ně ovšem budou kladeny vyšší požadavky“* (Matoušek, 1999).

2.2.4 Změny ústavní výchovy

S novým občanským zákoníkem nastaly změny v ústavní výchově, která by měla být pouze nezbytným řešením. Dítě nemůže být rodičům nebo odpovědné osobě za jeho výchovu odebráno pouze z materiálních důvodů (bytové poměry a majetek), nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o násilném odnětí dítěte od jeho biologických rodičů a umístit dítě do ústavní výchovy. Ústavní výchova by měla být až poslední možností. Nejdříve musí soud zvážit, zda není možné dítě svěřit do péče konkrét-

ní osobě a tuto možnost vyloučit. Nově může být ústavní výchova nařízena pouze na dobu maximálně tří let. A to zejména z toho důvodu, aby se příslušné orgány stále snažily dítěti zařídit život v rodině. Obecný neprospěch ústavní péče je známý, a proto dochází k neustálému prohlubování zákona (Občanský zákoník, 2012).

2.2.5 Neprospěch ústavní péče

„Dětské domovy mají sloužit jako pojistka. Ale nesnažíme se dost, aby byly právě jen pojistkou“ (Růžička, 2012). V jiných zemích, například na Slovensku, jsou v péči o dítě mnohem dále. Vychází z toho, že vztahy jsou nejdůležitější věcí v životě dítěte, a ty může mít dítě jedině v rodině. Bývalí zaměstnanci dětských domovů se transformovaly na tzv. rodinné buňky či skupiny a dětský domov by měl zůstat jen jako pojistka. Všechny děti do šesti let tam jsou v profesionálních rodinách. Výjimku tvoří děti se zdravotními obtížemi – ty jsou v samostatných skupinách v rámci zreformovaných dětských domovů. Přitom tyto děti by potřebovaly rodinu ze všeho nejvíc. Dítě se pak vrací buď k biologickým rodičům anebo jde k adopci nebo do pěstounské péče k dlouhodobé náhradní rodině.

V České republice aktuálně probíhá transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny, vzorem je právě Slovensko, Velká Británie a další státy. Cílem transformace je zachovat maximální počet dětí v jejich vlastních rodinách za podpory sociálních služeb, zvýšit počet pěstounů a tím snížit počet dětí v ústavní péči. Ne všechny děti mají to štěstí, aby vyrůstaly ve fungující rodině. Reforma má zlepšit život těch opuštěných a ohrožených.

V České republice stále ještě podle statistik platí, že více než 50 procent dětí se ocitá v ústavní péči z tzv. sociálních důvodů, přičemž tyto důvody jsou dle zákona nepřijatelné. Nejdřív by se podle zákona měly vyloučit možnosti svěřením péče jiných osob, a to zejména do péče pěstounské. Umístění do ústavní péče by mělo být poslední možné řešení. Transformace již zaznamenala dílčí úspěchy, nicméně pěstounská péče není v České republice stále vnímána jednoznačně. Část veřejnosti je přesvědčena, že pěstouni si berou děti do péče jen pro peníze. A to je nesmysl. Když někdo pracuje v dětském domově, nikdo se nepozastaví nad tím, že dostane výplatu. Tak proč se „profesionální pěstounství“ nepovažuje za práci, když to práce je? Měla by proto proběhnout kampaň, která zvýší status pěstounství. Na Slovensku už se povedlo brát ústavní výchovu jako poslední možné řešení, ale v České republice vždy někdo najde nějaký problém,

proč to nebude fungovat. Jeden z argumentů je, že Česká republika nedisponuje dostatkem pěstounů (Růžička, 2012).

2.2.6 Přehled ústavů v České republice

Ve školských zařízeních (dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, diagnostické ústavy) bylo ještě v roce 2010/2011 umístěno celkem 7397 dětí. V roce 2016/2017 je to 6500 dětí z toho 4270 v dětských domovech. Za šest let se tedy počet v zařízeních snížil o 897 dětí. Počet dětí v dětských domovech se snížil pouze o 358 dětí. Aktuálně v České republice existuje celkem 143 dětských domovů, přitom v roce 1994 jich v České republice bylo pouze 99. V Jihočeském kraji existuje 9 dětských domovů (viz níže tabulka). Kapacita dětských domovů není zcela naplněna. Celková obsazenost k březnu roku 2017 je 237 dětí. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016).

Tabulka 1: Přehled ústavů v Jihočeském kraji

Město	Kapacita
České Budějovice	24
Písek	40
Boršov nad Vltavou	32
Horní Planá	64
Zvíkovské Podhradí	24
Zbytiny	18
Strunkovice nad Blanicí	32
Volyně	40
Radenín	50
Celkem	324

Zdroj: (zpracováno dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2016)

V Jihočeském kraji se v dětských domovech za rok 2016/2017 eviduje 237 dětí a 143 pracovníků. Počet sociálních pracovníků, kteří mají s dítětem pracovat po jeho umístění do dětského domova, existuje na území Jihočeského kraje 8. Na jednoho sociálního pracovníka v Jihočeském kraji tudíž připadá přibližně 30 dětí (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016).

2.3 Potřeby dětí

Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům péče o dítě poskytované kýmkoliv a kdekoliv. Zároveň je nutné respektovat situaci i prostředí, v němž se dítě nachází a jež na dítě působí. Potřeby dítěte se tak stávají požadavky na péči o ně a určují nároky na toho, kdo péči poskytuje. Dítě je ve svém vývoji zcela závislé na péči druhých a péče o ně je rozhodujícím faktorem pro jeho přežití a budoucnost. Proto je důležité, aby okolí, ve kterém dítě vyrůstá, ochotně vnímalo jeho potřeby a požadavky a plně jim rozumělo. Tyto potřeby by měli uspokojovat nejprve jeho rodiče, poté co se rodiče neumějí, nechtějí nebo nemůžou o dítě starat, nastupuje pomoc společnosti.

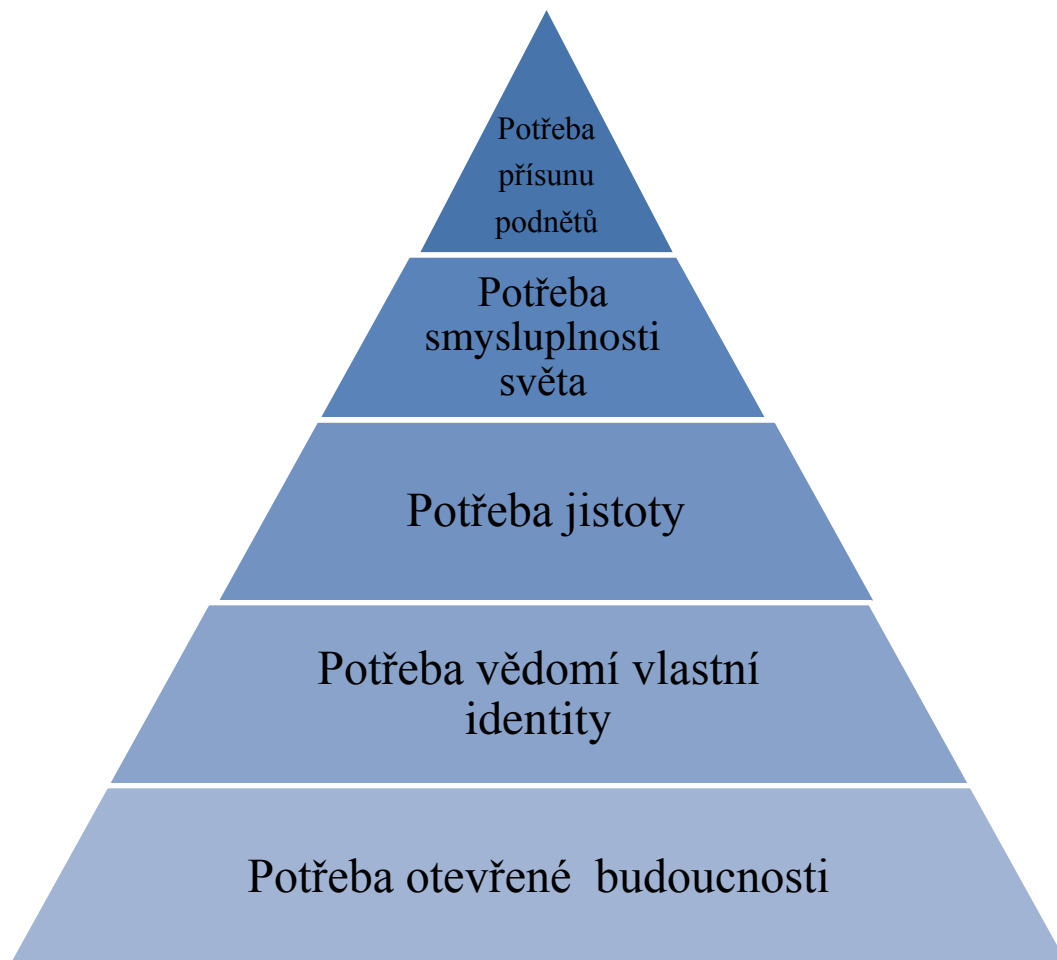
Některé potřeby dítěte se s jeho věkem mění, avšak základní potřeby jsou trvalé a ty musí být uspokojeny, aby nedošlo k narušení vývoje dítěte. Nejdůležitější potřebou dítěte je potřeba, aby se každé dítě narodilo zdravé, chtěné a vítané. Mezi sociální potřeby patří potřeba lásky a bezpečí. Další potřeby lze rozdělit na několik okruhů, které jsou vzájemně propojeny. Do potřeb biologických patří zejména dostatek kvalitní potravy a hygienických požadavků: dostatek tepla, čistoty a ochrany. Právo každého dítěte je také komplexní zdravotní péče. Na biologické potřeby navazují potřeby psychické, jejichž uspokojování umožňuje rozvoj intelektu, citů, vůle ale i chápání sebe a lidí ve svém okolí.

Přirozená zvědavost má být uspokojována prakticky od prvních dnů života. Důležitý je dostatek kvalitních stimulů pro dítě a tím byl uspokojován jeho zájem o lidský svět. Tato stimulace pak vede k aktivitě dítěte. Důležité je přijímaným podnětům udělit smysl a řád, aby se z nich staly zkušenosti a poznatky. Takovýto proces učení se rozvíjí snadno, pokud jsou podněty trvalé, nemění se (svět dítěte zůstává stálý) a žádoucí chování dítěte je odměněno pozitivní pozorností vychovatelů.

Další důležitou psychickou potřebou je potřeba jistoty, která se uspokojuje především v citových vztazích dítěte k dospělým vychovatelům. Psychologické výzkumy ukázaly, že vztah k matce se objevuje už v sedmém měsíci života a je jedním z předpokladů pro utváření vztahů důvěry dítěte k druhým lidem vůbec. Čtvrtou základní potřebou je vědomí vlastní identity, vlastního „já“, které se objevuje ve druhém a třetím roce. Dítě si vytváří představu o své osobě podle toho, jak ho okolí přijímá a co odmítá. Dítě potřebuje být akceptováno právě takové jaké je a potřebuje se se sebou identifikovat a umět překonávat nejrůznější potíže, zábrany a poruchy v jeho životě. Poslední základná psy-

chickou potřebou je potřeba otevřené budoucnosti. Každý jedinec potřebuje naději, protože otevřená budoucnost udržuje naši životní aktivitu, naopak uzavřená budoucnost vede k rezignaci a zoufalství. S těmito reakcemi se setkáváme u lidí po těžkých životních ztrátách, k nimž patří například i ztráta naděje na normální vývoj dítěte v případě jeho vážného postižení ale například i odebrání dítěte od matky z prostředí, na které je zvyklé a dobře ho zná. Odebráním dítěte dochází k neuspokojování hned několika základních psychických potřeb dítěte a je následně ohroženo selháním v budoucnosti (Dunovský, 1999).

Obrázek 1: Psychické potřeby dětí

Zdroj: (zpracováno dle Dunovský, 1999)

2.4 Sociální služby

Sociální službou se rozumí činnost zajišťující pomoc osobám za účelem sociálního začlenění nebo předcházení sociálního vyloučení. Proces sociálního začlenění napomáhá dětem z ústavní výchovy sociálně vyloučeným nebo dětem ohroženým sociálním vy-

loučením, získat možnosti a příležitosti k začlenění do ekonomického, sociálního a kulturního života, který společnost považuje za běžný.

Druhy sociálních služeb jsou:

- sociální poradenství;
- služby sociální péče;
- služby sociální prevence.

Pro mládež jsou důležité služby sociální prevence. Cílem těchto služeb je připravit mladé lidi z ústavní výchovy na samostatný život a zabránit jejich vyloučení ze společnosti. Kvantita i kvalita sociálních služeb závisí na příslušném ústavním zařízení, koho jsou ochotni si do zařízení pozvat (Zákon o sociálních službách, 2006).

2.4.1 Domy na půli cesty

Jedním ze zařízení následné péče a variantou, jak se připravit na samostatný život je „Dům na půli cesty“. Služba sociální prevence poskytující pobytové služby, které slouží pro zletilé osoby z ústavní výchovy do 26 let. Domy mají znaky bydlení v domácnosti. Vytvářejí se v nich podmínky pro praní, žehlení, úklid domácnosti a osoby se v nich snaží naučit samostatnosti a stát se nezávislymi na sociálním systému. Další činností domu na půli cesty je obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou. Součástí této služby jsou sociálně terapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji dovedností podporující sociální začlenění osob a hlavně poskytují aktivity, které jsou zaměřené na vytváření pracovních návyků a dovedností ulehčující integraci na pracovní trh. Poslední činností služby je pomoc při uplatňování práv a pomoc při vyřizování běžných záležitostí (Zákon o sociálních službách, 2006).

Posláním domu je podporovat klienty v dosažení svých cílů. Hlavním cílem služby je se úspěšně osamostatnit, bydlet a užít se. Tomuto cíli napomáhá placení nákladů spojené s bydlením a běžným životem ze svých prostředků. Mezi další důležité cíle patří znalost svých práv a povinností, tedy akceptovat podmínky a nároky společnosti a porozumět sobě a lidem kolem sebe. Stejně důležitým cílem je orientace v sociálním systému, aby klient uměl využít pomoc a podporu (Jůzová Kotalová, 2016).

2.4.2 Sociální pracovník

Za ochranu ohrožených dětí jsou odpovědni pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí (tzv. OSPOD). Sociálně-právní ochrana je v systému veřejné správy vykonávána

v rámci přenesené působnosti, je garantována ze zákona a je poskytována zdarma. Orgány sociálně-právní ochrany dětí odpovědné za nejširší rozsah agendy jsou zařazeny do obecních úřadů obcí s rozšířenou působností (tj. městských úřadů, magistrátů nebo obecních úřadů obcí III. typu), další úrovní pro výkon sociálně-právní ochrany dětí jsou krajské úřady, resp. Magistrát Hlavního města Prahy (jsou kontrolním, odvolacím, metodickým a koordinačním orgánem a odpovídají za zprostředkování náhradní rodinné péče), ústředním orgánem je potom Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí může být pracovníkem OSPOD pouze plně kvalifikovaný sociální pracovník (tj. absolvent VŠ nebo srovnatelného vzdělání doplněného praxí). Činnost sociálních pracovníků a jejich kvalifikační požadavky jsou upravené zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (§ 109 a následující). Vzhledem k tomu, že jsou pracovníci OSPOD zároveň zaměstnanci úřadů místní správy, vztahuje se na jejich vzdělávání (zejména průběžné) také zákon č. 312/2002 Sb., o úřednicích územních samosprávných celků. Všichni pracovníci jsou za všech okolností při výkonu své profese vázáni mlčenlivostí.

Dlouhodobým problémem personálního zajištění sociálně-právní ochrany dětí je nedostatek pracovníků vzhledem k počtu řešených případů. Pracovníci vykonávají některé činnosti ze zákona, např. administrativní činnost, a nezbyvá jim dostatek času na intenzivní práci s rodinou na preventivní úrovni, tj. k předcházení rozvoje negativních jevů, k vytvoření podmínek k návratu dítěte do rodiny, apod. Postupně jsou k řešení této situace jednak počty pracovníků navyšovány (cca o 40% za posledních 5 let díky pobídkám MPSV), jednak se mění role pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí na tzv. klíčového pracovníka, který měl práci s rodinou převážně koordinovat a monitorovat a intenzivní (někdy každodenní) působení v rodině by vykonávaly spolupracující organizace (poskytovatelé služeb) (Jůzová Kotalová, K., 2016).

2.5 Odchod z dětského domova a problémy s ním spojené

Pokud budeme hledat co se děje s dětmi, které opustí dětský domov po jejich zletilosti, najdeme v legislativě o této problematice jen několik zmínek. Zákon ukládá povinnost řediteli dětského domova nahlásit propuštění dítěte ze zařízení příslušnému obecnímu úřadu s rozšířenou působností a orgánům sociálně-právní ochrany dětí nejméně šest měsíců před jeho odchodem a zároveň poskytnout dítěti, které opustilo zařízení z důvodu zletilosti možnost jednání se sociálním kurátorem. Dále je podle zákona dítěti

vyměřena vnitřním řádem věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek a ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí mu je poskytnuta poradenská činnost v hledání bydlení a práce nebo v tíživých životních situacích (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002).

Před mladým člověkem, který má opustit v jeho plnoletosti dětský domov, stojí dvě důležité otázky, bydlení a zaměstnání. Věkem jsou plnoletí, ale zkušenostmi a reálným životem mimo dětský domov jsou za svými vrstevníky pozadu. Snazší to mají děti disponující nějakou finanční částkou. Například ušetřené peníze ze sirotčího důchodu nebo z dědictví. Ale mladých lidí, kteří opouští dětský domov s ušetřenými penězi, je u nás velmi málo. Část dětí z ústavní výchovy se v jejich plnoletosti vrací zpět k rodině. Avšak existují děti, které se nemají kam vrátit a tak musí vyřešit otázku bydlení a zdroj finančních prostředků nebo se rozhodnou nadále využívat služby ústavní výchovy a využít sociální zařízení. Sociálními zařízeními se rozumí azylové domy, noclehárny nebo domy na půli cesty (Gudbrandsson B., 2006).

Tabulka 2: Trvalé odchody dětí ze zařízení

	Nově přijaté	Rok	Trvalé odchody ze zařízení
		2015/2016	
ČR	1057		957
Jihočeský kraj	55		75
		2014/2015	
ČR	1007		790
Jihočeský kraj	84		61
		2013/2014	
ČR	839		832
Jihočeský kraj	57		66
		2012/2013	
ČR	1103		915
Jihočeský kraj	59		52
		2011/2012	
ČR	974		942
Jihočeský kraj	79		78
		2010/2011	
ČR	1074		955
Jihočeský kraj	75		49

Zdroj: (zpracováno dle Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016)

Z tabulky vidíme, že každý rok opouští dětské domovy skoro tisíc dětí. Tisíc dětí bez zázemí, které se musejí stát soběstačnými, vyřešit otázku bydlení a zařadit se na trh práce. Tyto osoby opouštějící ústavní výchovu jsou ohrožené sociálním vyloučením.

2.5.1 Trh práce

Trh práce je subsystémem ekonomického systému. Práce je činnost, která je tvořena lidmi, neexistuje sama o sobě, protože práci dělají lidé. Trh práce funguje podle stejných zákonitostí jako ostatní trhy, ale má řadu specifických vlastností. Jedná se tedy o specifické místo, kde pracovní síla je základním nezastupitelným výrobním faktorem. Sřetává se zde nabídka práce s poptávkou po práci. Poptávka po práci je charakterizována mezním produktem práce. Zaměstnavatel je ochoten najímat práci v tom případě, kdy je příjem z mezního produktu vyšší než vynaložené náklady na její získání. Na straně nabídky vystupují domácnosti, které pronajímají práci firmám. Člověk je tedy na trhu práce jako pracovní síla na straně nabídky, která je za svůj výkon ohodnocena mzdou nebo platem, podle toho, jestli se jedná o soukromou nebo státní sféru. Mezi základní motiv pro tvorbu nabídky řadíme finanční ohodnocení práce. I zde je důležitá velikost užitku práce a vynakládané úsilí na její konání. Důležitým faktorem, podle kterého můžeme rozdělit jak nabídku, tak poptávku je dosažené vzdělání potenciálních zaměstnanců. Podle tohoto faktoru rozdělujeme trh práce na primární a sekundární. Primární trh práce je charakterizován lepším pracovním zařazením s možností kariérního růstu a s lepším finančním ohodnocením. Na sekundárním trhu práce se vyskytují pracovní místa s nižší prestiží s nízkou možností kariérního růstu a s nižší mzdovou úrovní. Pracovníci na tomto trhu se častěji stávají nezaměstnanými. Na sekundárním trhu se koncentrují ženy, mladí lidé, osoby hendikepované a především osoby s nízkou kvalifikací a příslušníci etnických minorit. Jako na kterémkoliv jiném trhu můžeme poptávku po práci a nabídku práce vyjádřit pomocí poptávkové a nabídkové křivky. Ovšem zde je vyrovnání nabídky a poptávky doprovázeno existencí nezaměstnanosti (Buchtová, B., 2002).

Každý člověk se může svobodně rozhodnout, zda si vybere práci v podobě zaměstnaneckého vztahu, v podnikatelské sféře nebo zůstane závislý na jiných příjmech, zejména na sociálních dávkách poskytovaných státem. Vztahy zaměstnanců jsou charakterizovány určitou podřízeností a nadřízeností. Zaměstnanci mají pak povětšinou poměrně užší pole působnosti a samostatného rozhodování v závislosti na konkrétních profesích. Naopak podnikatelé jsou svými pány ve všech směrech. S tím rozdílem, že podstupují urči-

té riziko, které se pojí s vlastní odpovědností za veškeré jednání. Nezaměstnaní jedinci jsou pak plně odkázáni na podporu, která však málokdy dokáže pokrýt jejich potřeby. V ideálním případě si tedy lidé zvolí jednu z prvních dvou výše uvedených možností (Mayerová, M., & Růžička, J., 2001).

2.5.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je dlouhodobým globálním problémem, který je předmětem mnoha politických i veřejných diskuzí. Jedná se o problém ekonomický, ale zároveň také o problém, který řadíme do psychosociální oblasti. Zaměstnání hraje klíčovou roli v životě každého dospělého jedince. Důkazem tohoto tvrzení je i fakt, že při představování sebe samého řadíme automaticky zaměstnání mezi prvních pět základních informací, které o sobě sdělujeme druhým. Zaměstnání tedy představuje pro mnoho lidí důležitou součást každodenní rutiny, bez které by nebyli schopni existence.

Vše souvisí s lidskými potřebami, které se snažíme uspokojovat prostřednictvím nejrůznějších nabízených statků a služeb. Bez zaměstnání a jistých finančních příjmů není v dnešní době jednoduché tyto potřeby uspokojit. Na nezaměstnanost nahlížíme hned z několika úhlů pohledu. Zejména se však jedná o makroekonomické a mikroekonomické hledisko. Makroekonomický pohled popisuje nezaměstnanost v rámci celého hospodářského systému. Mikroekonomický pohled se týká jednotlivých subjektů, vystupujících na konkrétním trhu jako jsou například domácnosti, stát nebo firmy. V kontextu této práce se však zaměříme na nezaměstnanost v makroekonomickém měřítku, konkrétně v souvislostech s trhem práce (Buchtová, B., 2002).

Tabulka 3: Věková struktura nezaměstnaných

Věk	do 19	do 18	20-24	25-29	30-34	35-39
Praha	589	159	2 352	3 444	3 476	4 147
Středočeský kraj	1305	373	3599	3655	3856	4819
České Budějovice	156	51	507	596	470	519
Český Krumlov	135	33	203	271	244	316
Jindřichův Hradec	72	20	178	215	201	269
Písek	58	24	153	172	166	213
Prachatice	45	12	170	150	127	159
Strakonice	73	27	206	220	217	298
Tábor	114	26	346	388	360	418
Jihočeský kraj	653	193	1763	2012	1785	2192
Plzeňský kraj	501	152	1230	1405	1467	1643
Karlovarský kraj	500	198	1031	1158	1183	1242

Ústecký kraj	1960	805	3999	4493	4664	5236
Liberecký kraj	666	224	1522	1674	1625	1906
Královéhradecký kraj	517	190	1429	1513	1364	1630
Pardubický kraj	575	185	1352	1415	1362	1565
Kraj Vysočina	474	77	1713	1761	1638	1988
Jihomoravský kraj	1352	290	4815	5082	5083	6011
Olomoucký kraj	754	206	2320	2613	2437	3001
Zlínský kraj	512	96	1906	2023	1771	2153
Moravskoslezský kraj	2101	684	5329	6318	6150	6970
Celkem ČR	12459	3832	34360	38566	37861	44503

Zdroj: (zpracováno dle Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016)

Ke zmapování vývoje na trhu práce slouží několik ukazatelů, z nichž nejčastěji používaným je míra nezaměstnanosti. Výše zmíněný ukazatel slouží jako průměrný údaj pro celou zemi. Od roku 2015 nezaměstnanost výrazně klesá. Zatímco k lednu roku 2014 byla celková nezaměstnanost 8,6 %, k prosinci roku 2016 je to 5,2 %. Statistiky týkající se nezaměstnanosti přímo dětí z ústavního zařízení se neevidují. Proto na nezaměstnanost této cílové skupiny (viz. kapitola 2.3 Cílové skupiny) nahlížíme z hlediska věkové nezaměstnanosti od 20-24 let. V tomto věku totiž mladí lidé nejčastěji opouštějí ústavní zařízení. Evidovaných uchazečů ve věku 20-24 let v Jihočeském kraji je 1763 lidí v okrese Tábor je to pak k prosinci roku 2016 celkem 346 (viz Tabulka 3). Míra této nezaměstnanosti je počítána jako podíl, kde v čitateli je počet uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadu práce a ve jmenovateli pracovní síla (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016).

Vymezení nezaměstnanosti

Nezaměstnanost dělíme zejména na dobrovolnou a nedobrovolnou. Dobrovolná nezaměstnanost je způsobena dobrovolným odchodem ze zaměstnání a upřednostněním volného času před konáním práce. Dobrovolně nezaměstnaní můžou mít nabídky práce, ale stále hledají zaměstnání, například práci s lepšími platovými podmínkami. Nedobrovolná nezaměstnanost se vyznačuje především tím, že lidé jsou ochotni při daných mzdových sazbách a podmínkách pracovat, ale žádnou práci nenaleznou (Buchtová, B., 2002).

Dále nezaměstnanost můžeme ještě rozdělit podle jednotlivých hledisek.

Z hlediska příčiny:

- Frikční – frikční nezaměstnanost existuje vždy a vzniká v důsledku pohybu lidí mezi pracovními místy; dočasného charakteru;
- strukturální – vzniká v oblastech, kde je nesoulad nabídky a poptávky po práci; příčinou mohou být rozdílné požadavky na kvalifikaci a neochota stěhovat se za prací;
- cyklická – je spojena s nízkou poptávkou po práci;
- sezónní – vzniká v návaznosti na sezónní práce.

Z hlediska doby trvání:

- Krátkodobá – pro ekonomiku není problémem;
- dlouhodobá – postihuje absolventy, menšiny, matky po mateřské dovolené, lidi před důchodem, lidé s nízkou kvalifikací (nad 12 měsíců).

Vyrovnat se s frikční nezaměstnaností není těžké. Napomáhá k tomu zejména fungování dvou mechanismů. Jedním z nich je pojištění proti nezaměstnanosti, které je schopné osobu po krátkou dobu, která je nezbytná k nalezení nové pracovní pozice, existenčně podřzet. Druhý mechanismus představuje úřad práce, pomáhající rychle se orientovat na pracovním trhu. Mladí lidé z ústavní výchovy jsou však ohroženi především dlouhodobou strukturální nezaměstnaností, která představuje složitější poruchu. Nezaměstnanost do jednoho roku je problémem ekonomickým, nad jeden rok se to stává problémem psychologickým. Vysoké procento dlouhodobých nezaměstnaných má negativní účinky nejen na jednotlivce ale i na celou společnost. Ve společnosti mladých lidí se pak vyskytují nežádoucí jevy jako je nadměrná konzumace alkoholu, drog a nikotinu (Buchtová, B., 2002).

2.6 Uplatnění na trhu práce

Uplatnění člověka na trhu práce je dáno celou řadou charakteristik. Například věk, zdraví, pohlaví, příslušnost k etnické skupině nebo vzdělání. Tyto charakteristiky vyčleňují skupiny lidí a předurčují je pro dlouhodobou nezaměstnanost. Je zřejmé, že lidé nacházejí uplatnění spíše na sekundárním trhu práce. Nezaměstnanost jako takovou tedy spíše ohrožují určité skupiny obyvatelstva. Proto je zcela oprávněné, že politika zaměstnanosti musí být zaměřena především na tyto rizikové skupiny. V České republice se do rizikových skupin řadí mladí lidé. Nezaměstnanost není jen ekonomickým a politickým problémem ale i součástí sociální práce. U lidí, kteří jsou objektem sociální práce, se

často vyskytuje i problém se získáním zaměstnání a udržení se v něm (Buchtová, B., 2002).

2.6.1 Postavení mladých lidí na trhu práce

Nezaměstnanost mladých lidí představuje jeden z velkých socioekonomických problémů. Nezaměstnanost mladých se v Evropské unii pohybuje okolo 20%, což znamená, že skoro každý pátý mladý člověk nemůže najít práci. Česká republika je v nezaměstnanosti mladých stále pod průměrem Evropské unie. Přesto však místní nezaměstnanost mladých lidí výrazně převyšuje celkovou míru nezaměstnanosti České republiky. Mladí lidé jsou z hlediska zaměstnanosti rizikovou skupinou. Bezprostředně po ukončení vzdělání jakéhokoliv stupně nemají dostatečnou praxi, potřebné zkušenosti a pro zaměstnavatele představují riziko. Riziko ve smyslu jejich krátké nebo žádné pracovní historie, díky které by mohl zaměstnavatel adekvátně posoudit, zda je pro tuto práci vhodný a zda na vybrané pozici setrvá. Další zdroj této problematiky je předčasné odcházení mladých lidí ve věku 18-24 let ze vzdělání. Pokud tito lidé opouštějí vzdělání bez dostatečné kvalifikace, vystavují se riziku vzniku nezaměstnanosti. Místo aktivního začlenění se do pracovního procesu, jsou v budoucnu závislí na sociálním systému státu. Volba oboru studia tedy představuje zásadní kariérové rozhodnutí. Tato volba o budoucím profesním zaměření vzniká postupně a je ovlivněna několika faktory. Mezi základní faktory řadíme postoje a názory rodičů, vlastní zázemí jedince, přátele, školský systém, nabídky vzdělání a trh práce. Zájem o obor a uplatnění na trhu práce jsou nejpodstatnější motivační aspekty mladých lidí (Národní ústav pro vzdělání Praha, 2016).

Mladí lidé jsou znevýhodněnou skupinou na trhu práce. Pokud je mladý člověk z ústavní výchovy, dá se předpokládat, že to pro něj bude problém větší. Kromě důsledků pro samotného jedince je to masový jev, který ohrožuje stabilitu demokratických společností. Z tohoto důvodu by měly existovat důvody pro boj s nezaměstnaností těchto lidí. I když je nezaměstnanost mladých ovlivněna i individuálními faktory a přístupem, svůj podíl na tom může mít i přístup státu k těmto lidem (Dietrich, H. & Moller, J., 2016).

2.6.2 Cílové skupiny

Cílové skupiny představují sociální kategorie, na které je zaměřena speciální pozornost služeb zaměstnanosti. Jsou k nim směřovány různé aktivity týkajících se jejich potíží na trhu práce. Do cílových skupin obecně patří lidé s nízkou kvalifikací, osoby málo vzdě-

lané, mladí lidé nebo příslušníci etnických skupin. Za cílovou skupinu tedy lze označit i mladé lidi z ústavní výchovy, kteří splňují hned několik charakteristické bodů. U této cílové skupiny existuje oprávněná obava neosvojení si pracovních návyků při dospívání v ústavním zařízení. Ústavy by měly usilovat zejména o osvojení si pracovních návyků, protože člověk, který si tyto návyky v mládí neosvojí, nebude schopen a ochoten pracovat ani v dospělosti (Mareš, P., 2002).

Mladí lidé z ústavní výchovy potřebují zvýšenou pomoc pracovně profesního a psychologického poradenství. Důsledky ztráty práce mohou být pro některé jedince z této cílové skupiny enormně bolestivé. Pokud si neosvojí pracovní návyky, povede to k vyřazení ze společnosti (Buchtová, B., 2002).

2.7 Politika zaměstnanosti

Politika zaměstnanosti se dělí na aktivní a pasivní. Zatímco aktivní politika zaměstnanosti se snaží omezovat nezaměstnanost, pasivní politika zaměstnanosti pouze tlumí následky nezaměstnanosti, a to prostřednictvím vyplácení podpor v nezaměstnanosti. Aktivní politika zaměstnanosti (dále jen APZ) je souhrn opatření, který směřuje k maximálně možné úrovni zaměstnanosti v jednotlivých okresech a krajích České republiky. APZ zajišťuje Ministerstvo práce a Úřad práce ČR a podle situace na trhu práce spolupracuje s dalšími subjekty. APZ používá ke své práci řadu nástrojů, které mají pomáhat problémovým skupinám uchazečů o zaměstnání při hledání zaměstnání. Těchto nástrojů mohou využívat osoby evidované na úřadu práce (Úřad práce ČR, 2016).

2.7.1 Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti

V první řadě se mezi nejvyužívanější nástroje APZ řadí veřejně prospěšné práce. Jedná se o časově omezené pracovní příležitosti. Cílem těchto prací je udržet zájemce o zaměstnání aktivní po dobu, než naleznou trvalé zaměstnání. Jedná se o nástroj, který se využívá především pro nekvalifikované a problémové uchazeče. Lidé využívající tento nástroj dělají především úklidové a pomocné práce a práci v sociální a charitativní oblasti. Veřejně prospěšné práce mohou být poskytovány i mladistvým jako dočasné zaměstnání, přičemž se zároveň nevyklučuje jejich studium. Mezi nástroje APZ patří také rekvalifikace, která pomáhá fyzickým osobám získat či rozšířit stávající kvalifikaci k udržení nebo získání nového zaměstnání. Rekvalifikace probíhá na základě písemné dohody mezi úřadem práce a zájemcem. Rekvalifikace tvoří druhý největší podíl využívání nástrojů na počet osob zařazených v APZ. Zaměření rekvalifikace se přizpůsobuje

požadavkům trhu práce a struktuře pracovních míst. Podle potřeb zaměstnavatelů se upřednostňuje rekvalifikace s praktickou částí výuky nebo rekvalifikace vedoucí k určitému pracovnímu uplatnění. Ostatní nástroje APZ, například investiční pobídky či příspěvky na zapracování tvoří zanedbatelný podíl na celkovém využití nástrojů. Doplnující nástroje aktivní politiky zaměstnanosti jsou poradenství, podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením a cílené programy k řešení zaměstnanosti. Vhodným nástrojem pro děti z ústavní výchovy po jejich odchodu je zejména poradenství, které zabezpečuje příslušný krajský úřad. Poradenství zjišťuje osobnostní a kvalifikační předpoklady pro volbu povolání a při výběru vhodných nástrojů APZ. Krajské či okresní problémy mohou být řešeny v rámci cílených programů. Cíleným programem se rozumí souhrn opatření, který zvětšuje možnosti osob uplatnit se na trhu práce (Úřad práce ČR, 2016).

2.8 Zaměstnanecký status

Status člověka určuje jeho pozici vůči druhým lidem. Napovídá, co od něj okolí může očekávat v různých situacích. Sociální status je ovlivněn dosaženým vzděláním, příjmem, vlastnictvím, podílem na moci a různými dalšími faktory. Status se odráží ve stylu života jedince. Můžeme rozlišit status připsaný, který jedinec nemůže ovlivnit (rasa, pohlaví, věk, původ) a status, který si jedinec vybuduje sám (vzdělání, profese). Dále odlišujeme status objektivní a status subjektivní. Objektivní status je dán ze strany druhých lidí a subjektivně se jedinec hodnotí sám. Tento typ statusu se používá právě v zaměstnání a jedinci je připsán tzv. zaměstnanecký status (Mayerová, M., & Růžička, J., 2001).

3 Cíl a metodika práce

3.1 Cíl a obsah práce

Hlavním cílem této práce je porovnání ústavní výchovy v teoretické a praktické rovině, pokud jde o úspěšnost mladých lidí z této výchovy uspět na pracovním trhu. K dosažení tohoto cíle bude proveden kvalitativní výzkum. Výsledkem výše zmíněného výzkumu bude srovnání teoretického fungování ústavní výchovy se zaměřením na přípravu dětí a mladých lidí na samostatný život a reálných kazuistik dětí z dětského domova v Radeníně. Dílčím cílem je stanovení faktorů, které mohou mít vliv na zaměstnanost těchto dětí. Do dílčích cílů se řadí také zhodnocení možností přístupu k potřebnému vzdělání, opoře nebo např. motivaci. Dále se práce zabývá otázkou vytvoření pracovních návyků. Zda jim někdo pomohl práci hledat, vyjednávat se zaměstnavatelem, vysvětlit všechny věci týkající se pracovního poměru a nakonec, zda práci našly a udržely se v ní.

3.2 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum pracuje s kvalitativní informací, což jsou zejména slova. Nejedná se tedy o číselné vyjádření hodnot, jako je tomu u kvantitativních výzkumů. Dále se kvalitativní výzkum liší svým postupem. Na začátku je stanovena obecná hypotéza, se kterou se nadále pracuje, a která zdánlivě zachycuje realitu, která bude poznávána. Sběr kvalitativních informací má formu rozhovorů a pozorování. Tato data se nadále redukuje a vzniká přehled podstatných informací. Závěr kvalitativního výzkumu obsahuje upřesnění vstupní hypotézy a na rozdíl od kvantitativního výzkumu nezobecňuje výsledky. Řeší problém jedné jednotky a jeho výsledky mohou sloužit jako inspirace pro další výzkumníky (Monique, H., Bailey A. & Hutter I., 2010).

Zvolila jsem kvalitativní výzkum, protože se jedná o práci s životním příběhem, který nelze kvantifikovat.

3.3 Stanovení hypotézy

Po nastudování literatury byly stanoveny dvě vstupní hypotézy, jedna hlavní a jedna vedlejší. Hypotézy jsou obecné, protože v této práci byl použit kvalitativní výzkum. Vstupními hypotézami se práce zabývá v praktické části.

Hlavní hypotéza: Mladí lidé z ústavní výchovy mají zhoršené podmínky pro uplatnění na pracovním trhu.

Vedlejší hypotéza: Na uplatnění lidí z ústavní výchovy na pracovním trhu mají vliv i subjektivní podmínky.

Jsem si vědoma toho, že na uplatnění lidí z ústavní výchovy na pracovním trhu má vliv celá řada podmínek, například aktuální míra nezaměstnanosti v regionu, dostupnost pracovních příležitostí, možnost stáží a využití nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, apod. Zmapování všech proměnných přesahuje rozsah této práce. Vzhledem k tomu, že byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, byly zohledněny a vedlejší hypotézou testovány subjektivní podmínky mladých lidí pro zvládnutí vstupu na trh práce a do samostatného života.

3.4 Metodika práce

Základem teoretické části bylo nastudování teoretického fungování náhradní péče v České republice. Využita byla odborná literatura, související legislativa a metodické materiály. Použité zdroje byly vygenerovány ve formátu APA 6 v závěru práce.

Praktická část obsahuje srovnání teoretického fungování náhradí péče a reálných kazuistik dětí z dětského domova Radenín. K tomuto srovnání posloužily výsledky z kvalitativního výzkumu. Na základě těchto kazuistik bylo zjišťováno, zda má náhradní ústavní péče vliv na uplatnění těchto lidí na pracovním trhu a zda jsou cílovou skupinou na úřadu práce.

3.5 Polostrukturovaný rozhovor

Cílem kvalitativního rozhovoru bylo získat co nejkomplexnější informace od respondentů bez toho, aby byl omezen rozsah témat, k nimž se respondenti měli potřebu vyjádřit, a která souvisela s problematikou osamostatňování. Tato metoda byla uskutečněna s pěti respondenty. Sběr dat byl zvolen osobním kontaktem s respondentem.

Rozhovor s bývalými chovanci dětského domova se skládá z 24 otázek, s možností kladení dodatečných otázek, které závisely na průběhu rozhovoru. Respondenti byli ochotni odpovědět na všechny otázky, struktura dotazníku se tedy prokázala jako relevantní.

Rozhovory s ředitelkou dětského domova a pracovníci úřadu práce svou osnovou kopírovaly dotazníky pro klienty dětského domova, resp. byly zaměřeny na zkoumání podpůrného systému z odlišné perspektivy.

3.5.1 Členění rozhovoru pro klienty dětského domova

1. Subjektivní podmínky pro vznik budoucího uplatnění
2. Objektivní podmínky pro vznik budoucího uplatnění
3. Samotné hledání práce
4. Demografické otázky

Po osobním rozhovoru s respondenty byla provedena doslovná transkripce. Rozhovory s klienty dětského domova byly provedeny na konci ledna roku 2017. Otázky směřovaly ke zmapování vlastní zkušenosti dětí s přípravou na samostatný život a s podporou, která jim byla poskytnuta. Dotazník zkoumal též subjektivní podmínky pro zvládnutí samostatného života dětí, tj. mimo jiné jak samy vnímají vlastní předpoklady pro uplatnění na trhu práce.

4 Vlastní práce

4.1 Cílová skupina výzkumu

Předmětem výzkumu bylo srovnání teoretického a praktického fungování přípravy mladých lidí z ústavní péče na budoucí uplatnění na trhu práce. Cílovou skupinou výzkumu proto byli mladí dospělí, kteří v posledních pěti letech opustili ústavní zařízení. Konkrétně se jednalo o dětský domov, a to z důvodu charakteristiky dětí, které jsou do dětských domovů dle zákona umístovány (viz kapitola 2.5), a které se samy o sobě nijak neliší od běžné populace (na rozdíl např. od klientů zařízení typu výchovný ústav, kteří se často potýkají se závažnými výchovnými problémy, které mohou mít podstatný vliv na budoucí samostatný život, včetně zapojení do pracovního procesu). Cílová skupina výzkumu byla stanovena na základě přesných, předem daných parametrů:

- 1) Účastník výzkumu je bývalý chovanec dětského domova Radenín
- 2) Účastníku výzkumu je ve věku 18 – 26 let
- 3) Účastník výzkumu se zúčastnil výzkumu dobrovolně

Na základě těchto parametrů byly do výzkumného souboru zařazeny dvě ženy a jeden muž, kteří jsou bývalými chovanci dětského domova Radenín, kde strávili v průměru deset let svého života. Vzhledem k citlivosti tématu byla zachována jejich anonymita. V přílohách bakalářské práce je uveden stručný souhrn jejich životních příběhů, které podtrhují skutečnosti zjištěné v rámci výzkumu.

S ohledem na rozsah systému podpory mladých lidí v ústavní péči byla cílová skupina výzkumu rozšířena na další aktéry systému, a to z hlediska významu na zástupkyni ústavní péče a zástupkyni úřadu práce. Jedná se o ředitelku dětského domova a vedoucí zprostředkování zaměstnání ze spádového úřadu práce - Tábor. Poté, co jim byly představeny cíle bakalářské práce, byly respondentky ochotné odpovědět na všechny klade-
né otázky.

4.1.1 Dětský domov Radenín

Obrázek 2: Dětský domov Radenín

Zdroj: <http://ddradenin.cz/>

Dětský domov Radenín je pobytové zařízení školského typu, které se nachází v Jižních Čechách v obci Radenín. Dominantou obce je radenínský zámek, ve kterém sídlí dětský domov. Zámek je od roku 1950 ve vlastnictví státu a od té doby slouží dětem. Cílovou skupinou jsou děti ve věku od 3 do 18 let, ale i starší, které mohou podepsat smlouvu o dobrovolném pobytu a v domově žít až do svých 26 let. Obvykle se jedná o dobu, než ukončí přípravu na budoucí povolání. Slouží pro děti, kterým byla nařízena ústavní výchova.

Dětský domov je tvořen šesti rodinnými skupinami. Pět těchto skupin se nachází přímo v Radeníně a jedna rodinná skupina v pronajatém bytě v sídlištní zástavbě v Táboře. Každá rodinná skupina je konstruována jako běžný byt – obývací pokoj, kuchyň a sociální zařízení. Skupinu tvoří nejméně šest a nejvíce osm dětí různého pohlaví a věku. Tímto způsobem organizace se dětský domov snaží přiblížit model fungující rodiny a snaží se děti zapojit do chodu domácnosti. Starost o vaření, úklid a praní je nedílnou součástí každé rodinné skupiny. Aktuálně žije v dětském domově 41 dětí.

Úkolem ústavní péče je nahrazovat výchovu rodinnou a zajišťovat komplexní péči dětem (viz kapitola 2.5). Dětský domov by se měl snažit dítěti poskytnout aktivní rozvoj, který by měl dítě připravit na vstup do samostatného života tak, aby se mohlo úspěšně

integrovat do společnosti a začlenit se do pracovního procesu. Zda je tato příprava dostatečná, zjišťuji v této bakalářské práci („Dětský domov, Základní škola a Školní jídelna Radenín", 2017).

4.2 Výsledky vlastního šetření

Ve své bakalářské práci zjišťuji, jaká je připravenost mladých lidí z ústavní výchovy na samostatný život, respektive, zda jsou dostatečně připraveni zařadit se do pracovního režimu a žít na důstojné úrovni i za zdmi dětského domova. Kvalitativním výzkumem zjišťuji, zda léta prožitá v dětském domově mají vliv na jejich následné uplatnění na pracovním trhu. K vyvrácení či potvrzení hypotéz je zapotřebí srovnání teoretického fungování ústavní výchovy a reálných kazuistik dětí z dětského domova. Teoretická část proto obsahuje informace o tom, jak by měl podpůrný systém vypadat a kdo by měl systémovou podporu dětem a mladým lidem připravujícím se na osamostatnění, poskytovat. Základními subjekty jsou: dětský domov, OSPOD, úřad práce a sociální služby. Rozhovory v praktické části i výběr cílové skupiny dotazování proto strukturu podpůrného systému reflektují.

Samotné rozhovory osvědčily, že osnova rozhovorů, resp. otázky, byly nastaveny správně – respondenti otázkám rozuměli, odpověděli na všechny a své odpovědi často dále rozváděli. Z rozhovorů vyplynuly zásadní informace o přípravě mladých lidí na samostatný život. Během rozhovorů byla všechna sdělení provázána neverbální komunikací, která je pro kvalitativní výzkum zásadní. Na respondentech bylo zřejmé, které okamžiky je v dětském domově, ať pozitivně nebo negativně, ovlivnily nejvíce. Řeč těla často používáme nevědomě, ale odkrývá naši osobnost více, než samotný verbální projev. Neverbální komunikace zkoumaných subjektů působila velice sebevědomě a suverénně. Verbální komunikace proběhla na výborné úrovni a jedinci byli v rozhovoru naprosto otevření. Neměli problém mluvit o svém životě v dětském domově ani o problémech spojených s odchodem a s hledáním práce.

4.3 Metodologie zpracování získaných dat

Ze všech zaznamenaných polostrukturovaných rozhovorů jsem utřídila jednotlivé odpovědi do kategorií, podle toho, jak vymezují připravenost mladých lidí na vstup do samostatného života. V souladu s teoretickými východisky (odborná literatura, legislativní a metodická úprava) obsahovaly dotazníky kategorie týkající se objektivních podmínek přípravy mladých lidí na samostatný život a zároveň kategorie týkající se jejich vlast-

ních subjektivních dispozic. Je zřejmé, že každého člověka ovlivňuje několik podnětů při přípravě na samostatný život. Tyto podněty jsem rozdělila na objektivní a subjektivní podmínky pro vznik budoucího uplatnění na pracovním trhu. Tyto podněty mohou být pro každé dítě odlišné a ve výsledku utváří jedinečnou identitu. Předpokládala jsem, že se tyto kategorie budou mezi sebou prolínat, což se i stalo.

5 Vyhodnocení rozhovorů

5.1 Diskuse

5.1.1 Hlavní hypotéza

Cílem hlavní hypotézy bylo potvrdit nebo vyvrátit, zda mladí lidé z ústavní výchovy mají zhoršené podmínky pro uplatnění na pracovním trhu.

Hlavní hypotéza byla potvrzena.

Hlavní hypotéza směřuje k vyhodnocení objektivního podmínek, byla tedy testována zejména otázkami, které se týkají zkušeností mladých lidí s podpůrným systémem. Jednalo se zejména o otázky 10 až 16.

Pokud jde o podporu mladých lidí v přípravě na budoucí povolání a budoucí samostatný život, bylo zhodnoceno, jak mladí lidé vnímají podporu ze strany dětského domova, orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), sociálních služeb a úřadu práce.

Podpora ze strany **dětského domova** spočívá zejména v zapojování dětí do běžných denních činností péče o domácnost, zajištění možnosti vzdělávání v zájmovém oboru, nácvik vyřizování vlastních záležitostí, prosazování vlastních práv, ochrana zdraví a bezpečí, apod. Z hlediska přípravy dítěte na budoucí začlenění na trh práce je role dětského domova převážně výchovná – dítě si vytváří pracovní návyky, seznamuje se s hodnotami práce, odpovědností.

Vyhodnocení míry, ve které jsou děti, resp. mladí lidé ze strany dětského domova reálně připravováni na samostatný život a jsou u nich vytvářeny pracovní návyky jako příprava na budoucí pracovní uplatnění, bylo pro účely této práce ověřováno zejména otázkami číslo 10, 12, 14, 15 a 16 dotazníku pro klienty dětského domova, a dále bylo doplněno informacemi z dotazníku pro ředitelku dětského domova.

Klíčová otázka č. 10, kde byla zjišťována míra zapojení dětí do běžného chodu dětského domova (úklid, vaření, péče o mladší děti, atp.), ukázala na výrazné rozdíly mezi teoretickou a praktickou zkušeností. Jak vyplynulo z vyjádření ředitelky dětského domova, děti se do běžného provozu dětského domova zapojují. Např. do činností jako je úklid, péče o zahradu nebo vaření. Tento poznatek sice potvrdili všichni respondenti z dětského domova, uvádí např. úklid svého pokoje, vaření o víkendu na rodinné skupině a hrabání listů na rozsáhlých pozemcích dětského domova, nebo zapojení do tzv. „služeb“

(„Měli jsme možnost, měli jsme tam služby, které se každý týden měnily, jakoby rozvrh prací – kuchyňka, koš, koupelna a to jsme museli plnit po dvojicích“), nicméně jejich vyjádření nevypráví o přijetí povinností za vlastní a pochopení jejich smyslu: „V děčáku nám v týdnu vařili, ale o víkendu jsme vařili my, ale z potravin, které byly v děčáku k dispozici. Pak jsme v děčáku třeba jenom uklízeli. Prali nám v prádelně.“ Jako problematické lze dále vidět to, že zapojení dětí do chodu ústavu je často propojeno s tzv. bodovým systémem, kdy jsou děti za plnění přidělených povinností ohodnoceny a na základě získaných bodů jsou oprávněny např. čerpat různé výhody (sledování TV, volný čas, apod.). Jak prokázala řada studií a jak je zřejmé i z výpovědí samotných dětí (viz níže vyjádření týkající se podpory ze strany konkrétní vychovatelky), zapojení dětí do chodu dětského domova v režimu bodového systému, stejně jako udržování vybavení, které není vlastním majetkem dětí, nevede ke zvnitřnění hodnot a odpovědnosti. Tuto premisu potvrzují i další postřehy respondentů z dětského domova a koneckonců i ředitelky dětského domova – je velmi zřejmý rozdíl v míře samostatnosti, která se dětem dostává při pobytu v tzv. detašovaném bytě (viz kapitola 2.11.1). Dle popisu ředitelky do tohoto bytu odcházejí děti studující střední školu nebo učiliště, samy pečují o domácnost, nakupují, vaří, pečou. K tomu mají k dispozici vychovatele, protože systém neumožňuje, aby byly děti bez péče, a také potřebují, aby se mohly na někoho obrátit s žádostí o radu. Děti samy vnímaly význam pobytu v detašovaném bytě ještě silněji: „Od 15 jsme byli na bytě v Táboře, kde jsme vařili, uklízeli, nakupovali. Na den jsme třeba měli 100Kč na osobu a podle toho jsme měli vařit. Pokud si člověk neprojde tím bytem, tak nemá tušení o cenách za potraviny atd. Určitě to bylo dobré, si projít tím bytem, ale jak říkám, jsou tam lidé, kteří si tím neprojdou a netuší.“

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že současné nastavení aktivního zapojení dětí do běžného chodu dětského doma jako příprava na jejich samostatný život, neodpovídá zcela potřebám dětí a nemá dostatečný efekt na osamostatnění. Dětský domov je samozřejmě limitován legislativními i materiálními možnostmi, nicméně je zřejmé, že lze využívat i funkční nástroje, jako je například zřízení detašovaného bytu.

Dalším hlediskem posouzení podpory, která se mladým lidem dostává ze strany dětského domova, byla **práce sociálního pracovníka dětského domova**. Jeho úkolem je obecně řešit situaci umístěných dětí z hlediska sociálního, tj. zabývá se kontaktem s rodinou dítěte, zajištěním finančních, právních a administrativních záležitostí týkajících se dítěte, poskytuje dítěti poradenství. Otázka č. 12 tedy směřovala přímo k míře

pomoci ze strany sociálního pracovníka, případně k jiným osobám, na které se dítě mohlo po dobu pobytu v dětském domově obracet s žádostí o radu a pomoc. Konkrétní podotázka potom směřovala k tomu, kdo s dítětem hovořil o přípravě na práci a o práci.

Vyhodnocením odpovědí všech respondentů z řad bývalých klientů dětského domova byla zjištěna shoda v tom, že podpora ze strany sociálního pracovníka DD byla minimální. „*Sociálka z DD - s ní jsem vůbec nemluvila o přípravě na budoucí život.*“ Nebo: „*Pravá ruka ředitelky... v Radenině byly zaměřeny na to, že chodíme na základní školu, takže jsme chytrý, tak že to všechno zvládneme. Nepamatuju si, že by mi někdy někdo opravil úkol do školy, ne prostě, pro ně jsme byly chytrý, tak že to všechno zvládneme samy. Věnovali se těm hloupějším. Sociálka DD se mnou jenom řešila povolenku k rodičům na prázdniny. Jediný co jsem s ní řešila, práci vůbec.*“ Tyto výpovědi samy o sobě samozřejmě nutně neznamenaají kritiku práce konkrétního sociálního pracovníka, resp. konkrétního ústavu. Vyjádření ředitelky dětského domova se činnosti sociální pracovnice netýkalo, nicméně je zjevné, že jde opět o systémové ukotvení, které dostatečně nevymezuje roli sociálního pracovníka v ústavu a formu spolupráce s rodinou, OSPOD a dalšími subjekty. Sociální pracovník je omezen ve svých pravomocích, například pokud jde o práci s rodinou dítěte (zapojení rodičů do přípravy dítěte na osamostatnění, apod.).

V této situaci je podstatný fakt, že všechny děti shodně uvedly, že v dětském domově byla osoba, která jim v případě potřeby poskytla poradenství a potřebné informace. Jednalo se ve všech třech případech o vychovatele: „*O práci se mnou mluvila teta v mém oddílu, a ta si nás brala třeba i domu na návštěvy, aby nám ukázala, jak to u nich chodí. Tak ta se mnou o práci mluvila, o tom co se mnou dál, co budu dělat, ta byla jediná.*“, v jednom případě se oporou navíc stali i noví kolegové: „*Informace jsem spíš pochytila od lidí kolem. Třeba díky brigádě od mých 15 let. Když jsem něco potřebovala tak spíš internet. Ale v mých 16 letech k nám nastoupila nová vychovatelka a ta se mnou o věcech kolem povolání, a tak otevřeně mluvila, když jsem měla problém tak ta mi vždycky pomohla. Ta se mnou šla i k doktorům, na úřad nebo na poštu.*“ Z výše uvedených informací je zřejmé, že v podpůrném systému nehrají roli jen formální úkoly jednotlivých aktérů, ale také jejich osobní přístup. Mladým lidem z cílové skupiny byla největší míra podpory poskytnuta osobami, které konaly nad rámec svých oficiálních povinností: „*Vychovatelka byla jediná, která to nebrala podle zákona a podle pravidel, ale opravdu nám pomáhala. Od ní mám hodně zkušeností*“. Pokud je v okolí dítěte přítomna osoba,

se kterou dítě může navázat důvěrný vztah, je zřejmé, že dítě tento přístup docení: „*Byl to takový anděl co spadl z nebe, kdykoliv něco potřebuju i teď, tak volám jí*“.

Výzkum prokázal, že v rámci podpůrného systému se dětem z cílové skupiny nedostalo potřebných informací a pomoci ze strany oficiálních struktur, nicméně děti byly podpořeny neformálně a tato podpora dokonce přesahuje pobyt dětí v ústavní péči. Hlavní hypotéza výzkumu tedy byla podpořena, nicméně z hlediska dětí zůstává podstatné, že jsou podporovány.

Dalším subjektem, který tvoří součást podpůrného systému, je **orgán sociálně-právní ochrany dětí** (dále jen „OSPOD“; viz kapitola 2.2 a 2.12). Kromě intenzivní práce s rodinou, zacílené na řešení nepříznivé situace rodiny a včasný návrat dítěte do péče rodičů, má ve vztahu k dětem umístěným do ústavní péče OSPOD povinnost zejména vykonávat pravidelné návštěvy dětí. Obsahem návštěv je v souladu se zákonem (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí) zejména sledování vývoje dítěte a hodnocení naplňování jeho potřeb. Děti z cílové skupiny respondentů shodně uvedly, že návštěvy OSPOD byly spíše formální, dětem v jejich rámci nebylo poskytnuto potřebné poradenství: „*Státní sociální pracovník za mnou jezdil jednou za půl roku, a bylo to úplně k ničemu. Ptali se jen na formální věci, třeba co škola, nemluvili s námi o důležitých věcech, bylo to třeba na pět minut. Vůbec se mnou nemluvili o mé přípravě na povolání. Víceméně jenom o tom jak se mi daří. Vůbec nic důležitého jsem od nich nepochytila. V mých 17 jsem ji viděla naposled, a co si s ní máš vlastně o pěti minutách rozhovoru říct.*“ Tento postoj odráží i další tvrzení: „*Zaměstnání ani práci se mnou vůbec neřešili. Do té základky za mnou jezdili ale třeba za bráchou, který už byl na učilišti, toho už vůbec neřešili. Jenom zjistili, jestli mi je dobře, ale nic víc v tom nebylo.*“ OSPOD navštěvoval děti dvakrát až třikrát do roka a rozhovor s dětmi trval zhruba deset až patnáct minut. Nebyla s nimi řešena otázka jejich osamostatnění se.

Tvrzení dětí koresponduje také se zkušenostmi ředitelky dětského domova, která uvedla, že je spolupráce s jednotlivými OSPOD liší, některé berou návštěvy v DD odpovědně a sdílí s ústavem informace, ve většině případů tomu ale tak není: „*Dozvídají se informace od nás, to co my se dozvíme od dítěte. Takže tu práci té sociální pracovnice v tom terénu, tam by to asi chtělo ještě dotáhnout do konce, ve smyslu i spolupráce s tou původní rodinou, z které dítě bylo odejmutý, protože tam se s nimi nepracuje... ale na jejich obhajobu, oni na to nemají čas, tam není vyčleněný prostor k tomu.*“ Nevyčleněný prostor pro práci s původní rodinou dokazuje i kapitola 2.9.

Informace získané výzkumem, týkající se podpory dětí ze strany OSPOD, podpořily hlavní hypotézu. Přestože OSPOD vystupuje v roli klíčového pracovníka a má koordinovat práci s dítětem, včetně ústavní péče, jeho role není efektivně naplněna.

Podpora dětí externími subjekty, zejména poskytovateli sociálních služeb (viz kapitola 2.11), je zásadní z hlediska propojování dětí se světem mimo zdi ústavu. Sociální služby mají možnost s dětmi pracovat individuálně a mají možnost zapojit do podpory dítěte i jeho rodinu. Nejčastější překážkou působení služeb je nedostatečná spolupráce s institucemi (OSPOD, ústavní zařízení). Ze sdělení ředitelky dětského domova vyplynulo, že dětský domov realizuje vlastní projekt pro starší děti. Projekt zahrnuje návštěvy úřadu práce, nácvik vyplňování žádostí, děti obdrží vzory dokumentů a kontakty nahrazené na přenosném médiu. Jak ředitelka uvádí, následně *„záleží na tom dítěti, jak si s tím poradí, jestli to ztratí, zničí nebo uloží“*. Účast v tomto projektu potvrzují také všichni tři účastníci výzkumu z řad klientů dětského domova. Potvrzují, že v rámci projektu nabyli některé teoretické i praktické znalosti: *“Byla jsem zapojena akorát do projektu SOS 18, jednou za tři měsíce, na rok a půl, tam jsme dělali životopisy, pohovory, nákupy formou hry. Projekt byl dobrý v tom, že až vyleze někdo z děčáku, tak jim pomáhali s hledáním práce a poskytnutím bydlení za minimální cenu.“* Na druhé straně, následně nabytou zkušeností reálného života bývalí klienti dětského domova reflektují též některé nedostatky projektu: *„Něco jsem se dozvěděla, bylo to ve formě hry, tak to bylo super, ale nic z toho jsem nevyužila. Furt to bylo takový všeobecný, nebylo to nic konkrétního.“*

Jako další externě využívaná služba byl v jednom případě zmíněn psycholog, kterého měla klientka k dispozici v případě, že jeho pomoc potřebovala.

Je zřejmé, že dětský domov reaguje na nedostatek návazných služeb pro děti vlastní iniciativou a zapojením do projektu. Děti jsou o projektu prokazatelně informovány a účastní se ho. Pouze částečně je zpochybněno reálné využití projektu v praxi. Informace o využití podpory externích služeb potvrzují hlavní hypotézu částečně, kdy sice nedochází k využití systémových sociálních služeb, avšak tento nedostatek je kompenzován iniciativou dětského domova v realizaci vlastního projektu.

Doplňkové informace o přípravě dětí na budoucí povolání byly získány zmapováním možností vzdělávání dětí. Vzdělávání je pro účely této práce chápáno jako příprava na budoucí povolání. Je tedy podstatné, zda mají děti a mladí lidé možnost vzdělávat se v

oboru, který je zajímavá, a který odpovídá jejich schopnostem. Příprava v zájmovém oboru může výrazně zvýšit motivaci dítěte k hledání budoucího pracovního uplatnění (viz kapitola 2.17). Všichni respondenti z řad klientů dětských domovů sdělili, že volba základní školy se odvíjela od prospěchu žáků. „*Když někdo nezvládal školu v Chýnově, jako můj brácha, tak je poslali do Choustníka. Později už je rovnou posílali do Choustníka. Já jsem tam zůstala poslední*“. Stejně tak nebyla respondenty z dětského domova zpochybněna volba střední školy. Uvedli, že si mohli střední školu nebo odborné učiliště vybrat, volba konkrétní školy závisela na pravděpodobnosti přijetí a jejich prospěchu: „*Ano měl jsem možnost si vybrat obor sám. Chodil jsem na SOU v Milevsku na obor opravář zemědělských strojů. SOU v Milevsku jsem měl na tři roky, které jsem si odchodil, ale ke zkouškám jsem se nedostavil. Takže výuční list nemám...*“ Volba konkrétního oboru studia probíhala částečně ve spolupráci s ředitelkou dětského domova: „*Tam záleží, my jakoby „chytřejší“ jsme si mohli vybrat, ale třeba dětem, které si vybrali školu, kterou by nezvládali, tak těm to vybírá ředitelka. Já jsem šla na kuchař číšník, ale jen proto, že mě nevzali na zubní laborantku.*“ Na druhé straně je z výpovědí zřejmé, že se dětem nedostávalo podpory při studiu. Respondent uvedl: „*Nepamatuju si, že by mi někdy někdo opravil úkol do školy.*“ A zároveň uvedl: „*Teď je v děcáku hodně postižených dětí a měli by udělat skupinku normálních lidí a věnovat se jim, protože tam to vždycky bylo takové, že se vždycky věnovali těm hloupějším, a když jsem něco potřebovala já, tak jsem věděla, že oni to potřebují víc a nechtěla jsem je tím zatěžovat.*“ Všichni respondenti dětský domov opustili a nevyužili smlouvu o dobrovolném pobytu v ústavní výchově. Dva respondenti byli z dětského domova vyhozeni, protože ukončili přípravu na budoucí povolání (viz kapitola 2.5). Jeden z nich uvedl, že měl velké štěstí, že zdědil po otci peníze, jinak by skončil na ulici. Jeden odešel dobrovolně, ačkoli ještě nedokončil svou přípravu na budoucí povolání. Našel si ke svému studiu brigádu a snažil se osamostatnit.

Na otázku týkající se jejich priorit po střední škole dva respondenti uvedli, že jsou přesvědčeni o důležitosti vzdělání a chtějí pokračovat ve studiu. Finanční podpory se jim už od dětského domova nedostává, protože již nejsou chovanci dětského domova. Mladým lidem jejich rodiče většinou při studiích finančně pomáhají. Respondenti si na studia musí vydělat sami. Oba respondenti mají ke studiím brigády, z kterých platí nájem, studium a jídlo. Další respondent nedokončil výuční vzdělání, tudíž mu v historii zůstává pouze základní škola.

Přístup dětí z ústavní péče ke vzdělávání není dle výše uvedených informací omezen, včetně volby následného vzdělávání. Z výpovědí týkajících se podpory v přímé práci s dětmi nicméně vyplývá, že se jim nedostávalo dostatečné podpory ve vzdělávání.

Další oblastí, která byla podrobena výzkumu, byla **samotná příprava dětí na budoucí povolání**. Tato oblast byla podrobena hodnocení prostřednictvím otázek kladených směrem k tomu, kdo jim pomohl s hledáním práce, jaký byl vliv pobytu v dětském domově na hledání práce, zda a v jaké míře byly využity nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a jakou další podporu by klienti následně rádi využili. K tomuto tématu se vztahovaly zejména otázky č. 17 až 24 dotazníku pro klienty dětského domova a z dotazníku pro pracovníci úřadu práce.

Jak je upřesněno níže, také otázky týkající se přímo hledání práce, vedly k získání informací podporujících hlavní hypotézu, tedy nedostatečnou podporu a přípravu mladých lidí v zapojení na trh práce. Výzkum v této části přinesl zajímavý poznatek v tom smyslu, že respondenti z řad dětského domova sice žádnou pomoc neobdrželi, zároveň ale žádnou ani neočekávali. Ani nadále nevyužívají podporu systému, kde hlavní roli přebírá úřad práce.

K otázce, kdo mladým lidem pomohl a zda pomoc byla praktická, shodně uvedli, že jim nepomohl nikdo s výjimkou přátel nebo sebe samých. Práci si hledali nejčastěji pomocí internetu. *„Řekla jsem si, že potřebuju práci, tak jsem se koukla na internet a našla jsem si práci ve fabrice, kde mi ale vyhoví s mým studiem. Odpracuju si osmičku a mám čas na učení. Šla jsem rovnou tam s životopisem a hned mě vzali.“* Také ředitelka domova se vyjádřila k možnostem následné práce s mladými lidmi, kteří ústav opouštějí: *„Po odchodu si řada z nich nedojde ani na úřad práce se zaregistrovat a samozřejmě tam pak je například to zdravotní pojištění, narůstají dluhy a najednou se diví. Ale je to to první, co jsme jim říkali: v případě že nenastoupíš do práce, tak první co musíš udělat je udělat to to a to, do doby než se postavíš na vlastní nohy a začneš si vydělávat“.* Doplňuje také, že se dětský domov snaží dětem pomoci: *„Hodně často se vrací zpět k rodině. Pokud dítě nemá kam jít, tak se mu snaží naše sociální pracovníce sehnat nějaký následný bydlení nebo zařízení, kde zase bude mít nějakou pomoc, eventuelně jakoby chráněné bydlení. Po jejich odchodu je jim poskytnuta i tzv. věcná pomoc.“* Doplňující vyjádření respondentky z dětského domova dokresluje, jak může být mladý člověk nepřipraven na všechny možné okolnosti samostatného života: *„Má představa byla, že vylezu z děčáku a budu mít dostudováno, ale to nevyšlo. Když jsem šla bydlet s přítelem,*

nevěděla jsem, jak to bude, nevěděla jsem třeba o poplatkách za televizní přípojku a rádio.“

Výše uvedená tvrzení podporují hlavní hypotézu. Mladí lidé, kteří opustili dětský domov a „střetli“ se s realitou samostatného života, jednotně potvrdili, že životem v ústavní péči nebyli dostatečně připraveni, a to ani s podporou speciálně zaměřeného projektu. Nedostatky systému v přípravě mladých lidí na samostatný život potvrzuje ostatně i ředitelka dětského domova, což svědčí o tom, že se nejedná o selhání konkrétního zařízení.

Respondenti z dětského domova byli dále vyzváni k vyjádření o tom, do jaké míry využili **služeb úřadu práce a nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti** (viz kapitola 2.19). Zajímavým poznatkem zde bylo, že tyto nástroje nevyužívá ani jeden z nich. Shodně uvádějí, že „na pracák nechtěli“, práci si našli sami: „*Pracuji jako zednický dělník, takže práci už nehledám a ani hledat nechci. Snažím se v zaměstnání udržet.*“ Nebo jiná respondentka uvádí: „*Na úřad práce jsem vůbec nešla, nechtěla jsem tam být. Odstěhovala jsem se do Budějovic.*“

Vzhledem k tomu, že žádný z respondentů z dětského domova nevyužívá služeb úřadu práce, nejsou seznámeni ani s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti – shodně uvedli, že ani neví, co to je. Nevyužívají ani pracovní právní poradenství, případnou pomoc nebo informace získávají od příbuzných: „*(pomohl mi) brácha, je mu 23 let. Viděla jsem to u něj, že odešel, našel si práci a postavil se na vlastní nohy, chtěla jsem být jako on. Tlačil mě do toho, abych se na nikoho nespolehala a věci si vyřešila sama. Abych spolehala vlastně sama na sebe. Bez něj asi nevím, jak by to dopadlo.*“, případně využívají konzultací s bývalou vychovatelkou z dětského domova, s níž navázali osobní vztah.

Nedostatečné možnosti práce s mladými lidmi, kteří opustili ústavní péči, připouští i samotný úřad práce. V rámci provedeného výzkumu potvrdila příslušná pracovnice, že cílová skupina dětí z ústavní péče není ani zvlášť sledována, přestože se jednoznačně jedná o zvláště potřebnou skupinu: „*Co se týče nás jako zprostředkovatelů zaměstnání, tak oni se k nám asi dostanou, ale my to nevíme. My z těch materiálů nepoznáme, že ten člověk prošel ústavní výchovou. Muselo by to vyplýnout náhodou z nějakého hovoru třeba. Protože mají nějakou školu, mají ji hotovou nebo někteří pokračují dál, to my víme, ale my nesledujeme minulost klientů. My nevíme, že je z dětského domova.*“ Pracovnice je zároveň přesvědčena, že by bližší informace z minulosti mladých

uchazečů o zaměstnání měly být uváděny – právě proto, aby jim bylo možné cíleně pomoci: *„Samozřejmě! Kdybychom to věděli, tak je to ten člověk, který je hoděn té zvláštní péče. My si u něj nezaškrtneme, že je z dětského domova, ale když už to víme, tak si říkáme, že to už je sám nějaký hendikep, že ten člověk nepřišel z normální rodiny a může tam nastat nějaký problém. Jestliže ten člověk z dětského domova nezná až tolik tu praxi, neví, jak to chodí, než se otrká, tak pro nás je to totéž jako kdyby přišel z vězení, v uvozovkách samozřejmě, taky se potřebuje nějak adaptovat na to prostředí.“*

Jako konkrétní příklady práce s mladými absolventy uvedla pracovnice úřadu práce poskytování poradenství, rekvalifikaci nebo zařazení do nějakého projektu. Podle pracovnice je důležité hlavně to, aby si mladý člověk uvědomil, co vlastně může dělat: *“Máme také poradenství pro studenty a žáky, kolegyně chodí na besedy nebo děti chodí na úřad. To ještě nejsou naši klienti, ale mohli by. Takže se jim snažíme dát nějaký návod, nebo posoudit, zda na tu práci nebo studium bude vhodný. Dále dotovaná místa, veřejně prospěšné práce, ty bývají nejčastěji při obcích, společensky účelová pracovní místa, podpora podnikání neboli kurz základů podnikání – aby si uvědomil, co chce a jestli na to má. Chtějí hrozně podnikat, ale nevědí ani, jak sepsat podnikatelský plán. Tam podporujeme podnikání například financováním nákupu hmotného majetku.“*

Pracovnice úřadu práce dále uvedla konkrétní případ dívky z dětského domova, které se snažila v minulosti pomoci, a to dokonce nad rámec svých povinností. Specificky pro mladé lidi z dětských domovů platí, že: *„Postup je stejný, ale protože je to člověk, který podle paragrafu 33 spadá do skupiny ohrožených lidí, kteří zasluhují zvláštní péči, tak se jim ta zprostředkovatelka více věnuje a nejenom v tom smyslu, že by je hnala do práce okamžitě a střelhibitě, kde se co vyskytne, ale když vidí, že je tam nějaký, problém, že ten člověk se nám nechytá, tak my se zase spojujeme s oddělením poradenství.“*

Pokud jde o pravděpodobnost získání zaměstnání u mladých absolventů ústavní péče, platí zde stejná situace jako u ostatních – problém je v tom, že se nesečká nabídka s poptávkou: *„Proto máme opticky stále hodně lidí a hodně míst, která zůstávají neobsazena, protože k nim nemají dostatečnou kvalifikaci.“* Specificky u mladých lidí platí i další rizika: *„S mladými lidmi je problém spíše to, že si neuvědomí, že na ten úřad musí přijít, že jsou tady nějaké povinnosti a pravidla, ke kterým se zavázali, protože i když tu podporu třeba nedostanou, nemají ji ještě odpracovanou, tak pořád jsme za ně plátcem zdravotního pojištění. Oni to berou tak jako volně, já jsem zapomněl atd. a pak*

se hrozně diví, že je úřad vyřadil. Ti starší už si na to dávají velký pozor, protože by jinak přišli o ty dávky.“

Dalším zajímavým poznatkem byl fakt, že ani jeden z respondentů nepocituje znevýhodnění tím, že prošel v minulosti dětským domovem – je to proto, že tuto informaci nikde nesdělují. Jsou zároveň přesvědčeni, že je třeba odpovídat sami za sebe a nenechat se minulostí ovlivnit: *„Ne. Rozhoduje o tom člověk sám. Člověk musí vědět, v čem vyniká a co zvládne. Když se k tomu stavíš s dobrým úmyslem tak jako co...“*

Zajímavé bylo srovnání teoretického nácviku zapojení se na trh práce a následné vlastní zkušenosti respondentů v praxi: *„(...) oni s tebou sice zkouší třeba pohovor, ale spíš ve srandě před známými lidmi. Pořád je to sranda pohovor s kamarádkou, ale před neznámými lidmi si pak nesebejistý, nervózní.“* Nebo jiné vyjádření: *„Když tě v 17 učí nakupovat potraviny formou vystřihávání obrázků tak ta pomoc je spíše úsměvná než reálná.“*

Informacemi získanými z otázek týkajících se konkrétní přípravy na budoucí povolání bylo zjištěno, že se mladým absolventům dětských domovů nedostává potřebné podpory. Všichni respondenti z řad bývalých klientů dětského domova, ředitelky dětského domova a pracovnice úřadu práce shodně uvedli, že podpora závisí spíše na individuálních předpokladech a sociálních vazbách klientů. Pokud vyjdeme z premisy uvedené výše, nedostatky systému se projevují již v rámci samotného pobytu v dětském domově – ovšem po jeho opuštění se podpůrný systém již zcela rozpadá, kompetence k provázení dětí nejsou jasně určeny, chybí motivační mechanismy pro mládež. Zároveň bylo ověřeno, že bývalí klienti dětského domova se nespolehnou na podporu navazujících organizací, jako je například úřad práce. Z rozhovorů lze vyvodit, že děti ani podporu neočekávají, což může být způsobeno právě dlouhodobou absencí podpory.

Pro posouzení efektivity systému podpory mladých lidí v procesu osamostatnění a zařazení na trh práce, byla respondentům z řad klientů dětského domova položena souhrnná doplňující otázka, v níž měli reflektovat své zkušenosti a vyjádřit se, zda by v době pobytu v dětském domově uvítali větší podporu. *“Už od základu se mnou pracovat, když už vědí, že na to mám. A když lidi odcházejí, tak sice hezký, dostaneš věcnou pomoc deset tisíc, ale spíš by měli nám pomoc najít bydlení, dát nám třeba část na nájem a část dát déle. Alespoň měsíc před tím než odejdu z děcáku, tak mi měli pomoc najít bydlení*

a práci, bylo by to lepší a snazší to už mít když odejdu. Větší pomoc s bydlením a s hledáním práce, to bych určitě uvítala. Mě vyhodili ze školy a zároveň z děčáku a teď se s tím máš poprat vlastně sám.“ Zazněly i další konkrétní požadavky na podporu: „(ocenila bych) větší podporu v osobním přístupu a to zejména v dospívání tak v 15-16 letech. Ohledně partnerství, sexu, práce...více o tom životě co mě čeká venku. Pracovní návyky jsem si vytvářela od 15, kdy jsem měla brigádu, spoustu lidí tam ale pracovní návyky vůbec nemá, skončí na pracáku, kam třeba ani vůbec nejdou, bojí se toho. Takže za moje pracovní návyky nemůže děčák ale škola, protože jsem musela na praxi.“

Děti si v žádné mé otázce nepřipouštěly, že by život v dětském domově mohl ovlivnit jejich uplatnění se na trhu práce. Zde se ukázal nový rozměr. Děti se všechno snaží zvládnout samy. Nespolehají se na okolí. Otázkou ovšem zůstává, zda by se jim toto přesvědčení mělo zvyšovat nebo potlačovat. S tímto přesvědčením dítěte souvisejí nespokojené psychické potřeby dítěte (kapitola 2.10). Když dítě bylo odmítnuto svou vlastní rodinou, nemůžou být jeho základní psychické potřeby uspokojeny. Děti mají pocit, že by požádáním o pomoc někoho otravovaly, že jsou tam děti, které pomoc ústavu potřebují víc.

Po odchodu z dětského domova není udržován s dětmi žádný kontakt. Není nikdo, kdo by měl tyto děti po odchodu z dětského domova na starost. V rodinách je běžné, že dítě získá od rodičů pomocnou ruku, když odchází z domu. Zde by tomu mělo být také tak. Podle zákona byla dítěti poskytnuta věcná pomoc, ovšem poradenská činnost v hledání bydlení a práce ze strany OSPOD nikoli. Zde tedy systémová podpora selhává. Jejich příprava je nedostatečná a po odchodu z dětského domova podpora nulová.

5.1.2 Vedlejší hypotéza

Vedlejší hypotéza vychází z předpokladu, že na uplatnění lidí z ústavní výchovy na pracovním trhu mají vliv i subjektivní podmínky.

Vedlejší hypotéza byla potvrzena.

Vedlejší hypotéza byla testována především otázkami z dotazníků pro bývalé klienty dětského domova (otázky č. 1 až 9) a částečně otázkami z rozhovoru s ředitelkou dětského domova.

Všichni tři dotazovaní mladí lidé strávili část života ve vlastní rodině (jedná se o 3 až 9 let). Situace jejich rodin byly nicméně spíše nepříznivé: „V devíti letech, žila jsem jen s tátou, bylo nás devět, všichni jsme se dostali do Radenína, táta to neunesl a pak začal

pít. Máma od nás utekla, tu si ani nepamatuju a už je stejně mrtvá.“ Jiná respondentka dále sděluje: „Máma nepracovala, občas na 14 dní zmizela z domu. Moji mámu jsem viděla až v mých šestnácti letech. Byli jsme čtyři sourozenci a jen dva z nás si brala domu. Mě s bráchou ne, ani jednou, nepsala ani dopisy, nezdravila, nic. Já ji nevyhledávám. Nic mi nedala, nic ji nedlužím. Snažila se mě kontaktovat až v mých 16 letech.“

Je zároveň zřejmé, že respondenti jsou schopni objektivního náhledu na situaci svých rodin – je tedy pravděpodobné, že se budou pokoušet od negativních rodičovských vzorů distancovat, což prokazuje i přístup dotazovaných k následnému odhodlání využít především vlastních sil při hledání práce. Uvědomují si důležitost zaměstnaneckého statusu a snaží se vyvarovat statusu připsanému (viz kapitola 2.20). A to statusu dítěte z ústavní výchovy.

Vliv rodinné anamnézy dětí na budoucí úspěšné společenské a pracovní začlenění považuje za významné též ředitelka dětského domova, která uvádí: *„(...)jejich rodiče nepracují, děti je neviděly nikdy ráno odcházet do práce a odpoledne přicházet z práce a ten model té rodiny jako takové, je narušený už od samého začátku. Táta nasekal mraky dluhů a co? Žije dál, žije si spokojeně a fungují všichni tak, tak dítě taky nemá motivaci.“* Zároveň příkládá (na rozdíl od dětí, viz výše) význam vlivu dětského domova: *„Přece jenom ta ústavní výchova, když žijí v tom kolektivu celý život, tak ať chceme nebo nechceme, tak nějakou stopu to tam zanechává, nějaký ten přístup k tomu životu. Tím vším si musí projít.“*

Je zřejmé, že dětem v dětském domově je nabízen náhled na situaci svých rodin i svou vlastní. Přínosem je tak seznámení s realitou, v níž mohou děti do budoucna fungovat. Jistým rizikem nicméně zůstává možné ohrožení vlastní identity dítěte, nízké sebehodnocení, podcenění se, které může následně vést k selhání v procesu osamostatňování a začlenění na trh práce.

Konkrétně byli respondenti dotazováni na téma práce – jak bylo v jejich rodinách vnímáno, zda rodiče pracovali, apod. Bylo zjištěno, že s výjimkou jednoho - žádní rodiče nepracovali. *„Tak táta byl invalidní důchodce, mámu si moc nevybavuji, tu jsem viděla tak pětkrát. Byl vnitřně ublížený, že mu nás vzali, hodně ho to vzalo a tak začal pít. Já jsem práci doma nijak nevnímala, nemluvili jsme o ní, táta ani nepracoval, neviděla jsem ho chodit do práce.“*

Navazující zjišťování se vztahovalo k tomu, jaký význam vzhledem k anamnéze a podmínkám, v nichž dítě vyrůstalo, mladí lidé přikládají tématu práce. Respondenti uvedli například: *“(práce pro mě znamená) Žítí. Všechno. Bez práce nejsou peníze, bez té se nedá žít. Už od 15 let jsem měla brigádu v restauraci jako servírka. Byla jsem ráda, že jsem tam byla sama z děčáku. Měla jsem tam svoje místo, svoje jméno, zapadla jsem tam a vnímala jsem to jako moji rodinu...a oni mě.”* Odpovědi respondentů se v tomto směru vzájemně podobaly, bylo tedy zřejmé, že si mladí lidé význam práce uvědomují (což opět podporuje i fakt, že se velmi aktivně postavili k hledání a udržení práce).

Pokud měli respondenti z dětských domovů reflektovat, co oni sami učinili pro přípravu na budoucí povolání a zda jim s tímto někdo pomohl, uvedli mladí lidé shodně, že si poradili sami (resp. v jednom případě s podporou bývalé vychovatelky). Jako účinný nástroj vnímají studium nebo brigádu. Konkrétní podmínky přípravy dětí na budoucí povolání a jeho hledání jsou podrobněji popsány v kapitole 5.1.1.

Vzhledem k tomu, že cílovou skupinou výzkumu byli bývalí klienti dětského domova, vztahoval se jeden významný dotaz k případnému znevýhodnění nebo diskriminaci při hledání práce z důvodu dřívějšího pobytu v ústavu. *„Znevýhodněná jsem si nepřišla. V práci nekoukali odkad' jsem, ale co umím. V mojí aktuální práci nikdo neví, že jsem z ústavu. Přišlo mi, že jsem měla vždy stejné šance jako ostatní. Já to vůbec neříkám, nechci tam být z protekce nebo z lítosti. Chci pracovat a žít jako normální člověk.”*

Závěrečná otázka směřovala na životní sen dětí. Jak je dosavadní životní podmínky ovlivnily v přípravě na budoucnost - osamostatnění se a zařazení na trh práce. *„Já ho už mám. Mám se dobře, jsem spokojená a hlavně soběstačná o což jsem usilovala, abych to ve světě zvládla i sama. Mám práci, která mě baví. Chci z toho zaplatit nájem a uživit se. Vždycky jsem se chtěla odlišit od dětí z děčáku. A to jsem si myslím zvládla. Nechtěla jsem padnout do skupiny dětí z děčáku. Nebo spíš parchant z děčáku... cítím se lepší než většina dětí co vylezla z děčáku, mám práci, dodělávám si maturitu. Spousta dětí, co vyleze, jsou zadlužený, fetujou... Já mám v podstatě vyhráno.”*

Výše uvedené informace nabízí vhled do osobních cílů a ambicí mladých lidí, kteří opustili ústavní péči. Je prokázáno, že subjektivní podmínky ovlivňují přípravu dětí na samostatný život. Shodou okolností byli účastníci výzkumu poměrně silnými osobnostmi, odhodlanými překonat nepřízeň osudu.

5.2 Shrnutí výsledků

Na základě provedeného výzkumu bylo zjištěno, že současné nastavení systému podpory mladých lidí v přípravě na samostatný život a zařazení na trh práce neodpovídá potřebám dětí a nemá dostatečný efekt na osamostatnění. Zároveň bylo prokázáno, že se v rámci podpůrného systému dětem nedostalo potřebných informací a pomoci ze strany oficiálních struktur. Na druhé straně, děti byly podpořeny neformálně ze strany známých a příbuzných. Další důležitou roli by měl plnit orgán sociálně-právní ochrany dětí, ale ta není efektivně naplněna a neplní roli klíčového pracovníka s dítětem. Tento orgán práci s dítětem dostatečně nekoordinuje. Dále nejsou externí projekty a sociální služby naplno využívány. Zapojení dětí do projektu bylo zpochybněno a ze strany dětí označeno za formální a nepraktické. Vzdělání těchto dětí sice není omezeno, ale nedostávalo se jim dostatečné podpory ve vzdělávání. Děti by uvítaly osobnější přístup pracovníků dětského domova a pomoc se studiem.

Výzkum dále přinesl zajímavý poznatek v tom smyslu, že respondenti z řad dětského domova sice žádnou pomoc neobdrželi, zároveň ale žádnou ani neočekávali. Ani v současné době nevyužívají podporu systému, kde hlavní roli přebírá úřad práce. Výzkum ukázal, že ani jeden z respondentů nepocituje znevýhodnění na trhu práce, ačkoli v minulosti prošel dětským domovem. Žádný z nich svému zaměstnavateli nesdělil tuto informaci z důvodu statusu, který by jim byl připsán. Jsou přesvědčeni, že člověk je odpovědný sám za sebe a neměl by se nechat minulostí ovlivnit. Zároveň bylo ověřeno, že bývalí klienti dětského domova se nespolehají na podporu navazujících organizací, jako je například úřad práce.

Výše uvedená tvrzení podporují hlavní hypotézu. Mladí lidé, kteří opustili dětský domov a „střetli“ se s realitou samostatného života, jednotně potvrdili, že životem v ústavní péči nebyli dostatečně připraveni, a to ani s podporou speciálně zaměřeného projektu. Nedostatky systému v přípravě mladých lidí na samostatný život potvrzuje ostatně i ředitelka dětského domova, což svědčí o tom, že se nejedná o selhání konkrétního zařízení.

Druhá část výzkumu prokázala, že systému nelze přikládat veškerý vliv. Velkou roli zde hraje celá řada faktorů, jejichž pojetí je ale nad rámec této práce a nemůže je všechny pojmut. Důležitou součástí jsou též subjektivní podmínky - přístup jedince, osobní

předpoklady jako je například rodinná anamnéza, sebepojetí dítěte nebo jeho zkušenosti a psychická odolnost.

Dětem v dětském domově je nabízen objektivní náhled na situaci svých rodin i svou vlastní. Přínosem je tak seznámení s realitou, v níž mohou děti do budoucna fungovat. Děti se mohou odklonit od negativních vzorů. Jistým rizikem nicméně zůstává možné ohrožení vlastní identity dítěte, nízké sebehodnocení, podcenění se, které může následně vést k selhání v procesu osamostatňování a začlenění na trh práce. Úkolem systémové podpory je zlepšit jejich podmínky pro vznik pracovního uplatnění navzdory jejich rodinné anamnéze. Respondenti vyrůstali v neúplné rodině a rodině nepracujících rodičů, ovšem snaží se tento vzor nepřijímat a usilují o to, aby v budoucnosti mohli žít důstojný život. Cílová skupina si nepřipouští své znevýhodnění na trhu práce, ačkoli je prokazatelné. Z oficiálních struktur se těmto dětem moc šancí nedává, ale samy děti si jsou schopny uvědomit důležitost vzdělání, význam práce a běžného se začlenění na pracovní trh, ačkoli jejich zhoršené podmínky pro tento vstup byly prokázány.

Závěrečná otázka směřovala na životní sen dětí. Odpovědi na tuto otázku nabízí vzhled do osobních cílů a ambicí mladých lidí, kteří opustili ústavní péči. Shodou okolností byli účastníci výzkumu poměrně silnými osobnostmi, odhodlanými překonat nepřízeň osudu. Vedlejší hypotéza byla potvrzena. Je tedy prokázáno, že subjektivní podmínky ovlivňují přípravu dětí na samostatný život.

Mladým absolventům dětských domovů se nedostává potřebné podpory a mají v budoucnu zhoršené podmínky pro uplatnění se na pracovním trhu. Podpora není koordinovaná a provázaná. Všichni respondenti z řad bývalých klientů dětského domova, ředitelky dětského domova a pracovníce úřadu práce shodně uvedli, že podpora závisí spíše na individuálních předpokladech a sociálních vazbách klientů. Nedostatky systému se projevují již v rámci samotného pobytu v dětském domově – ovšem po jeho opuštění se podpůrný systém již zcela rozpadá, kompetence k provázení dětí nejsou jasně určeny, chybí motivační mechanismy pro mládež. Mladí lidé z ústavní výchovy jsou kvůli nedostatečné přípravě ze strany dětského domova a OSPOD znevýhodněnou skupinou na pracovním trhu. Všichni respondenti z první cílové skupiny nalézají práci na sekundárním trhu práce.

5.3 Vhodná doporučení týkající se konkrétního zařízení

Výzkumem provedeným v rámci této bakalářské práce byly prokázány systémové nedostatky v podpoře dětí a mladých lidí opouštějících ústavní výchovu. Nicméně, nelze předpokládat, že by se tyto nedostatky vztahovaly pouze k jednomu ústavu – podmínky poskytování péče v dětském domově Radenín se nijak neliší od podmínek jiných ústavů – ale omezené jsou možnosti podpory dětí v procesu osamostatňování obecně. Výjimky z nedostatečně funkčního systému tvoří jednak konkrétní osoby, které jsou schopny poskytovat dětem oporu na základě osobních vztahů, jednak iniciativa ústavu, překračující jeho běžné zákonné povinnosti. Níže uvedená doporučení se tedy nevztahují pouze na dětský domov Radenín, ale na dětské domovy obecně:

- a. Systém podpůrných služeb pro mladé lidi opouštějící ústavní péči by měl být sjednocen a koordinován. Je třeba zejména sjednotit aktivity dětských domovů, OSPOD, sociálních služeb a úřadů práce. Koordinací služeb by měl být pověřen OSPOD jako klíčový pracovník dítěte, propojuje práci s dítětem, jeho rodinou, dětským domovem a službami, včetně navazujících služeb.
- b. Je vhodné zahrnout budoucnost dítěte po opuštění ústavu do individuálního plánu dítěte. Tento plán by měl být zpracován OSPOD a dětský domov by se na něm měl podílet, stejně jako samotné dítě a případně i jeho rodiče. Téma budoucnosti by mělo být v plánu zahrnuto již od okamžiku vstupu dítěte do dětského domova – z hlediska vzdělávacích potřeb dítěte a následně jeho profesního směřování.
- c. Je žádoucí posílit síť sociálních služeb na podporu mladých lidí opouštějících ústavní péči, zejména služby odborného sociálního poradenství, sociální rehabilitace, domů na půli cesty, apod.
- d. Je třeba zvýšit povědomí mladých lidí o významu přípravy na budoucnost a posílit informovanost odborného personálu dětských domovů v možnostech podpory mladých lidí před opuštěním ústavního zařízení. Je zřejmé, že tento proces často závisí na osobní iniciativě zařízení nebo konkrétních pracovníků, nicméně není nijak standardizován.
- e. Práce s mladými lidmi opouštějícími ústavní zařízení by měla být zohledněna v činnosti úřadů práce, například zohledněním anamnézy klientů (s jejich souhlasem), vytvořením specifických podpůrných programů, apod.

- f. Měla by být posílena osvěta veřejnosti v tématu ústavní péče a dětí, které v ní žijí, jako prevence vzniku předsudků a diskriminace dětí při vstupu do samostatného života a na trh práce.

6 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo porovnání ústavní péče v teoretické a praktické rovině, pokud jde o úspěšnost mladých lidí z této péče uspět na pracovním trhu. Důležitou otázkou byla úroveň jejich přípravy na samostatný život během života v dětském domově Radenín.

V teoretické části byla popsána problematika ústavní výchovy. Vysvětlilo se, jak by měl podpůrný systém vypadat a kdo by měl systémovou podporu poskytovat. Jedná se zejména o:

- dětský domov;
- orgán sociálně-právní ochrany dětí;
- sociální služby
- a úřad práce.

Dále v teoretické části došlo k osvětlení pozice mladého člověka na pracovním trhu a bylo poukázáno na to, že mladí lidé jsou velice rizikovou skupinou z hlediska nezaměstnanosti. To dokazují i statistiky nezaměstnanosti mladých, z kterých je zřejmé, že přibližně každý pátý mladý člověk nemůže nalézt zaměstnání. Došlo k vysvětlení těžké situace mladých lidí na trhu práce v kontextu se zhoršenými podmínkami s uplatněním mladých lidí z ústavní výchovy na trhu práce. V návaznosti na to byl proveden kvalitativní výzkum zvolené problematiky. Data byla získávána prostřednictvím metod pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. Díky třem různým cílovým skupinám byl zjištěn objektivní náhled na tuto problematiku. Vlastní šetření poskytlo zásadní informace pro zjištění přípravy mladých lidí z ústavní výchovy na budoucí život.

Osoby opouštějící ústavní výchovu jsou ohrožené sociálním vyloučením především proto, že jim není poskytována dostatečná návazná péče ze strany sociálních pracovníků, zvláště pokud jde o poradenství a pomoc při zajištění bydlení a zaměstnání. Bylo prokázáno, že systémová podpora z oficiálních struktur nebyla dětem v konkrétním sledovaném zařízení poskytována. Z důvodu nefungujícího nepropojeného systému není dětem garantována systémová a kontinuální příprava. Dostatečná spolupráce ze strany dalších zainteresovaných subjektů – obcí a úřadů práce – neexistuje. Velký podíl při zajišťování návazné péče mají především nestátní neziskové organizace, které však svými možnostmi nestačí pokrýt skutečné potřeby všech dětí opouštějících ústavní vý-

chovu. Jak bylo zjištěno v teoretické části, jde o rizikovou skupinu a přitom nejsou speciálně zacílenou skupinou.

Nemůžeme vše přisuzovat jen systému. Hraje zde roli celá řada faktorů, které jsou však nad rámec a limity této práce a nemůže je všechny pojmut. Důležitou součástí je však subjektivní přístup a podmínky. Jako je například rodinná anamnéza, sebepojetí dítěte, zkušenosti a jeho odolnost.

Z výzkumu bylo zjištěno, že i přes nepřízeň osudu a nedostatečnou podporu ze strany oficiálních struktur jsou mladí lidé schopni začlenit se na pracovní trh. Jedná se však jen o sekundární trh práce. Toto však neznamená, že by tato věc neměla být řešena. Čtvrtý mladý člověk, který měl být součástí kvalitativního výzkumu, nastoupil týden před naším rozhovorem do výkonu trestu. I ostatní respondenti vypověděli, že mají velké štěstí, že se dokázali úspěšně integrovat do společnosti, protože mnoho jejich přátel z dětského domova to nedokázalo. Nejen, že je ústavní výchova pro stát finančně velice náročná, ale i následné nezačlenění se dětí do pracovního procesu má ekonomický dopad na státní rozpočet – například závislost na dávkovém systému, exekuce, dluhy, vězení a zdravotní systém. Nejedná se o složité počty. Jak bylo v úvodu práce zmíněno, roční náklady ústavní péče na jedno dítě jsou téměř čtyři sta tisíc korun. V současné době je takovýchto dětí 6500. Ústavní výchova tedy stát stojí přes dvě a půl miliardy korun ročně.

Existují různé projekty, ale nejsou systémové. Existuje několik subjektů, například systém státní sociální podpory nebo kurátoři pro dospělé, ale nejsou propojené. Výzkum ukázal, že spolupráce těchto subjektů nefunguje, protože se naráží na limity jednotlivých subjektů. Ideálem systémové podpory je spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dětským domovem. Vzájemnou komunikací mezi subjekty by mělo dojít ke zjištění, kolik dětí má opustit onen dětský domov a domluvit se na jejich následné podpoře. Vše ale závisí na lidském faktoru.

Neustálé prohlubování zákonů týkající se ústavní péče dokazuje aktuálnost mé bakalářské práce. Při plánovaných změnách systému péče o ohrožené děti se však musí zohledňovat také jejich budoucí zapojení do společnosti a na trh práce.

7 Summary

The bachelor thesis focuses on young people in an institutional care and their prospects in the labour market.

The first part describes the system of substitute care and support services for entering an independent adult life. The previous research has shown that if services are not sufficient the people from institutional care do not manage successful socialization and become a burden on the social system of state and its economy.

The second part contains a comparison of description of a theoretical functioning of the system of institutional care and real cases of children who lived in the institutional care. A qualitative analysis is used here. The result of the thesis is the evaluation of quality of institutional care and supporting services and the influence they can have on the success of young people entering the labour market.

Key words: institutional care, labour market, social system, economy

8 Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

- Buchtová, B. (2002). *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada.
- Dětský domov, Základní škola a Školní jídelna Radenín. (2017). Získáno 26. leden 2017, z <http://ddradenin.cz/>
- Dietrich, H. & Moller, J. (2016). Youth Unemployment in Europe--Business Cycle and Institutional Effects. *Journal Article*.
- Dunovský, J., & kolektiv. (1999). *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing.
- Gudbrandsson B. (2006). *Rights of children at risk and in care*. Council of Europe: Council of Europe Publishing.
- Jůzová Kotalová, K. (2016). Oddělení sociálně – právní ochrany dětí Ministerstva práce a sociálních věcí.
- Mareš, P. (2002). *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON.
- Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče (2.)*. Praha: SLON.
- Mayerová, M., & Růžička, J. (2001). *Sociologie v ekonomické praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Seznam elektronických zdrojů

- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2016). Vývoj nezaměstnanosti od července 2004. Získáno 24. leden 2017, z http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/vyvoj_od_072004/?_piref37_240420_37_240419_240419.next_page=%2Findex.do&_piref37_240420_37_240419_240419.statse=2000000000011&_piref37_240420_37_240419_240419.statsk=2000000000017&_piref37_240420_37_240419_240419.send=send&_piref37_240420_37_240419_240419.stat=2000000000017&_piref37_240420_37_240419_240419.obdobi=L&_piref37_240420_37_240419_240419.uzemi=164000&ok=Vybrat
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2016a). Rejstřík škol a školských zařízení. Získáno z <http://rejskol.msmt.cz/>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2016b). Statistické ročenky školství, výkonové ukazatele. Získáno z <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

- Monique, H., Bailey A. & Hutter I. (2010). *Qualitative Research Methods*. Great Britain: SAGE Publications Ltd. Získáno z <https://books.google.cz/books?id=rmJdyLc8YW4C&printsec=frontcover&dq=Hennink,+Monique+a+Bailey,+Ajay+a+Hutter,+Inge&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwju3P2EjDRAhVF6xoKHT9cD70Q6AEIGzAA#v=onepage&q=Hennink%2C%20Monique%20a%20Bailey%2C%20Ajay%20a%20Hutter%2C%20Inge&f=false>
- Národní ústav pro vzdělání Praha. (2016). Uplatnění absolventů škol na trhu práce 2015.
- Občanský zákoník, Pub. L. No. 89/2012 Sb. (2012).
- Růžička, M. (2012). Rozhovor: V péči o děti jsme dál. Ale šlo to ztuhla... - Aktuálně.cz. Získáno 28. duben 2016, z <http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/rozhovor-v-peci-o-deti-jsme-dal-ale-slo-to-ztuhla/r~i:article:752726/>
- Úřad práce ČR. (2016). Aktivní politika zaměstnanosti (APZ). Získáno 23. leden 2017, z <https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/lbk/kop/liberec/apz>
- Vyskočil, F. (2014). Právní úprava náhradní rodinné péče v České Republice. Středisko náhradní rodinné péče, spolek Praha. Získáno z http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Pub. L. No. 359/1999 Sb. (2013). Získáno z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>
- Zákon o sociálních službách, Pub. L. No. 108/2006 Sb. (2006). Získáno z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
- Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, Pub. L. No. 109/2002 Sb. (2002). Získáno z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Psychické potřeby dětí	14
Obrázek 2: Dětský domov Radenín	29
Tabulka 1: Přehled ústavů v Jihočeském kraji.....	12
Tabulka 2: Trvalé odchody dětí ze zařízení.....	17
Tabulka 3: Věková struktura nezaměstnaných	19

Seznam příloh

Příloha č. 1: Osnova rozhovorů první cílové skupiny

Příloha č. 2: Osnova rozhovorů druhé cílové skupiny

Příloha č. 3: Osnova rozhovorů třetí cílové skupiny

Příloha č. 4: Kazuistiky

Přílohy

PŘÍLOHA Č. 1

Osnova rozhovorů první cílové skupiny

I. Subjektivní podmínky pro vznik budoucího povolání

1. Jak dlouho jsi žil/a v rodině, než tě umístili do ústavní péče?
2. Měli tvoji rodiče práci, čím se živili/snažili se práci najít?
3. Jak byla u vás doma vnímána práce, byla důležitá, mluvili jste o ní?
4. Co pro tebe znamená práce?
5. Jak jsi vnímal/a důležitost přípravy na budoucí zaměstnání?
6. Co jsi pro to konkrétně dělal/a ty sám/sama?
7. Cítil/a ses někdy v přípravě na zaměstnání nebo při jeho hledání znevýhodněn/á oproti ostatním spolužákům, kamarádům nebo uchazečům? Připadalo ti, že jsi měl/a vždy stejné šance jako ostatní?
8. Jaký je tvůj sen o budoucnosti?
9. Co jsi dělal/a, když si opustil/a ústavní zařízení? Měl/a jsi už práci?

II. Objektívni podmínky pro vznik budoucího uplatnění

10. Měl/a jsi možnost zapojit se do běžných prací v DD, jako je úklid, vaření, péče o zahradu, pomoc s mladšími dětmi, apod.?

11. Jak probíhaly návštěvy sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí, mluvili jste o tvé přípravě na zaměstnání? Dostal/a jsi informace, které jsi potřeboval/a, pomohl/a ti?
12. V čem a jak ti pomohl sociální pracovník DD? Byl zde někdo jiný, kdo ti pomáhal a radil, když jsi potřeboval/a? Kdo s tebou mluvil o přípravě na práci a práci?
13. Byly ti poskytnuty sociální služby (například odborná poradna), a kdyžto tak jakým způsobem? Byl/a jsi zapojena do nějakého projektu mimo DD?
14. Volba základní školy byla na tobě? (Chýnov/Choustník)
15. Měl/a jsi možnost se následně vzdělávat v oboru, v jakém si chtěl/a?
16. Jaké byly tvé priority po střední škole? Měl/a jsi možnost jít studovat vysokou školu?

III. Samotné hledání práce

17. Pomohl ti někdo s hledáním práce? Kdo?
18. Byla to pomoc teoretická nebo reálná, pomohla ti opravdu?
19. Jak se lišila realita hledání zaměstnání od tvých představ?
20. Odráží se podle tebe to, že jsi žil/a v DD v možnosti se uplatnit na trhu práce?
21. Využil/a jsi aktivní nástroje APZ? Pokud ano, jaké, pokud ne, proč?
22. Dostává se ti nyní pracovně právního poradenství?
23. Pomohly ti tyto nástroje se osamostatnit v hledání práce či v jejím udržení?

24. V čem bys uvítal/a větší podporu a kdy? Začít dříve s vytvářením pracovních návyků nebo bys teď uvítal/a poradenství a pomoc při hledání práce?

IV. Demografické otázky

Věk:

Pohlaví:

PŘÍLOHA Č. 3

Osnova rozhovoru druhé cílové skupiny

<i>Rozhovor s ředitelkou dětského domova Radenín</i>

- 1. Jaké služby v DD jsou dětem poskytovány? Jsou nabízeny nějaké služby nad rámec zákona o ústavní a ochranné výchově?**
- 2. Spolupracujete s nestátními organizacemi, jste zapojeni do nějakých projektů – vlastních nebo externích? Mají děti možnost se zapojit do běžného provozu dětského domova a jak?**
- 3. Na čem závisí výběr základní školy a dalšího vzdělání? (Choustník/Chýnov/SŠ/VŠ)**
- 4. Jak a od kdy probíhá příprava dětí na budoucí povolání, kdo je za přípravu odpovědný?**
- 5. Jaká je role DD v přípravě dítěte na budoucí povolání?**
- 6. Jak probíhá spolupráce mezi DD, dítětem a OSPOD při řešení přípravy dítěte na budoucí povolání, resp. osamostatnění dítěte?**
- 7. V jakém věku děti nejčastěji odchází z DD?**
- 8. Je s dětmi udržován kontakt i po jejich odchodu z DD? Je jim poskytována nějaká následná podpora, máte o nich informace?**

PŘÍLOHA Č. 3

Osnova rozhovoru s třetí cílovou skupinou

<i>Rozhovor s vedoucí oddělení zprostředkování na Úřadu práce v Táboře</i>

- 1. Jaké data se sledují při zprostředkování práce? Sleduje se nějakým způsobem minulost klientů?**
- 2. Setkala jste se s problematikou zaměstnávání lidí, kteří prošli ústavní výchovou?**
- 3. Sleduje se statistika nezaměstnanosti přímo této skupiny? (Na kterou bych se měla zaměřit?)**
- 4. Daří se jim zaměstnání zprostředkovat?**
- 5. Liší se nějak přístup při zprostředkování zaměstnání této cílové skupiny oproti ostatním? (běžný postup?)**
- 6. Co si myslíte, že je hlavní překážkou pro nalezení zaměstnání?**

PŘÍLOHA Č. 4

Kazuistika č. 1

Aneta

22 let

Již od svých 3 let Aneta bydlela v Dětském domově v Radeníně. Do té doby žila se třemi sourozenci a matkou, která byla závislá na alkoholu a neměla práci. Až do jejích 16 let se o ni matka nezajímala, neposílala dopisy ani nezdravila. Domů si brala jen její dva sourozence. V současné době se s ní nevidá a nevyhledává ji. Doteď si pamatuje, jak jim na dveře zaklepal orgán sociálně-právní ochrany dětí a odvezl je na „výlet“. Život bez matky nesla velmi těžce, ale nakonec si v dětském domově zvykla a smířila se s tím, že k matce už se nevrátí.

V dětském domově bydlela spolu se šesti dalšími dětmi v jedné rodinné skupině. Jejich soužití neprovázely problémy. Chodila do základní školy v Chýnově, kde byla velice spokojená, že může být i mezi jinými dětmi, než dětmi z dětského domova. Měla tam hodně přátel a bez problémů zapadla. Řadila se mezi průměrné bezproblémové žáky a Chýnovská škola ji dobře připravila na další studium.

Po příchodu ze školy měla hodinu času na učení a poté hodinu volného času. Chodila ven s přáteli nebo ho trávila na počítači. Po společné večeři plnila služby dětského domova. Měla tzv. rozvrh prací, který se každý týden měnil. Péče o mladší děti v rozvrhu prací nebyla zastoupena. Pomoc s mladšími dětmi plnila Aneta dobrovolně a ráda. Poté se mohla dívat na televizi nebo jít spát.

Obor učiliště si mohla vybrat sama. Byla z Chýnovské školy výborně připravena a zvládla ji bez problému. V rámci školní praxe měla čtyři roky brigádu, kde byla z dětského domova jediná. Zapadla tam a brala je jako svou rodinu. Práce pro ni znamená peníze a žití. Přípravu na budoucí zaměstnání nijak nevnímala. Podle ní to náctileté dítě za důležité nepovažuje.

Velkou oporou ji v domově byla konkrétní vychovatelka, která však nastoupila až v jejích 16 letech. Do té doby neměla takový vztah s žádným vychovatelem. S ní je v kontaktu doteď. Aneta trávila čas i v hostitelské rodině, kterou navštěvuje i v současné

době. O práci a zaměstnání se tam nikdy nebavili. Když jí bylo 9 let, strávila s bratrem rok v pěstounské péči, která však selhala.

Dětský domov se rozhodla v 19 letech opustit dobrovolně, i když mohlo být finančně podporováno její studium ze strany dětského domova. Našla si práci a bydlení. S tím jí hodně pomohl její starší bratr. Uvedla, že bez něj by nevěděla, co by s ní teď bylo. Dětský domov v tom nehrál roli. S odchodem z dětského domova jí nepomohl ani orgán sociálně-právní ochrany dětí, během života v dětském domově s ní neprobíral její budoucnost.

Její cílem bylo být soběstačná a spokojená. To se jí splnilo. V současné době se má dobře, má práci a zároveň si dodělává maturitu. Z rozhovoru byla zřejmá její cílevědomost a odhodlání. Je na sebe pyšná, že to vše zvládla sama bez pomoci oficiálních struktur. Aneta působí jako upřímný a skromný člověk, který je smířený s tím, co ho v životě potkalo. Její vyjadřování bylo na skvělé úrovni a doplňující otázky z mé strany nebyly potřeba, protože její odpovědi na otázky byly obsáhlé a otevřené.

Kazuistika č. 2

Tereza

22 let

Tereza žila ve vlastní rodině o něco déle než Aneta. Do dětského domova ji umístili až v jejích 9 letech. Měla osm sourozenců a žila jen s otcem. Matku si nepamatuje, protože od nich utekla. Její otec práci neměl, protože se po úrazu stal invalidním důchodcem. Děti byly odebrány z ekonomických důvodů. Po tom co mu děti vzali, se stal otec alkoholikem. Tereza se s ním v současné době už často nevidá.

Chodila na základní školu v Chýnově. Byla schopnou a chytrou studentkou. Po škole plnila své úkoly do školy a poté trávil čas venku. Večer plnila rozvrh služeb daný dětským domovem.

Na střední škole Tereza prošla detašovaným pracovištěm dětského domova a měla možnost se naučit reálný chod domácnosti. Což si uvědomuje a je za to vděčná.

O samotné práci doma nemluvili a špatnou ekonomickou situaci si neuvědomovala, protože prý nikdy neměla hlad. V současné době pro ni práce znamená peníze a zkušenosti. Jejím cílem bylo vystudovat střední a vysokou školu. Nyní je studentkou účetnictví ve třetím ročníku vysoké školy. Stejně jako Aneta si nepřipouští znevýhodnění na trhu práce kvůli ústavní výchově.

Dětský domov opustila nedobrovolně, protože ukončila přípravu na budoucí povolání. Byla nespokojená s přístupem dětského domova při jejím odchodu, protože jí v ničem nepomohl. S žádným vychovatelem si nevytvořila blízký vztah a se žádným zaměstnancem dětského domova není v kontaktu. Podle ní si vychovatelky jen odsloužily jejich směnu a šly domů. Práci i bydlení si hledala sama a byla by vděčná, kdyby jí s tím někdo pomohl a měla to zařízení, než domov opustí. Realita života ji zastihla se vším všudy. Nevěděla například o poplatcích za televizi a o ostatních důležitých věcech.

V současné době má dvě brigády, aby mohla dostudovat. Po vysoké se chce odstěhovat do Prahy, protože tam má příbuzné a v Táboře ji podle jejích slov nikdo nezbyl.

Tereza je velice cílevědomý a chytrý člověk. Její vyjadřování bylo na dobré úrovni se známkou nízké jistoty. Zde byly doplňující otázky potřeba, abychom se dostaly k potřebným informacím.

Kazuistika č. 3

Jan

23 let

Před přijetím do ústavní péče žil Jan se svými rodiči a dvěma sourozenci až do jeho 8 let. Jen jeden z rodičů, otec, v této době pracoval, živil se jako zedník. Matka se starala o domácnost. Po smrti matky se všechny děti dostaly do Radenína.

V dětském domově se Jan adaptoval velmi dobře, tak jako každé dítě měl své povinnosti spojené s úklidem pokoje, s pracemi na pozemcích a běžnými činnostmi v rámci rodinné skupiny. Plnění těchto povinností bral jako součást života a nečinilo mu žádné problémy. Během pobytu v dětském domově vystupoval nekonfliktně, respektoval autority a neusiloval mezi ostatními dětmi o dominantní postavení. Rád a rychle se učil nové věci a vynikal svou manuální zručností.

Janovu přípravu na povolání podstatně omezil jeho přístup ke studijním povinnostem. Sám nejevil o vzdělání velký zájem, ačkoliv dosažení požadovaného prospěchu by mu při dostatečné přípravě nečinilo problém. Po příchodu do domova pokračoval v povinné školní docházce na základní škole v Chýnově, ve třetí třídě však propadl a byl přesunut do zvláštní školy v Radeníně. Po ukončení povinné školní docházky si sám zvolil na středním odborném učilišti v Milevsku obor Opravář zemědělských strojů, své studium ale nezakončil závěrečnými zkouškami, a tak na trh práce vstoupil pouze s ukončeným základním vzděláním.

Dětský domov opustil nedobrovolně v 18 letech. K nalezení zaměstnání využil pomoc svých přátel. Dětský domov mu nepodal pomocnou ruku a bez dědictví po svém otci by skončil na ulici. V současné době pracuje na sekundárním trhu práce jako zednický dělník. Důležitost práce pro jeho budoucí život si uvědomuje, ovšem v rozhovoru nebyla tak často zmiňována jako u ostatních respondentů.

Janovo vyjadřování nebylo na dobré úrovni. Působil nesebejistě a na otázky odpovídal stručně bez vedlejších projevů citů. Působí jako uzavřený chlapec, na kterém zanechal život v dětském domově podstatný vliv.